Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VIII. Річник

ЧИСЛО 2 ЛЮТЕНЬ 1936

Проект таблиці - памятника в честь поляглих студентів, що мала бути вмурована в авлі Українського Академічного Дому у Львові, коштом і заходом Студентства. Відслонення таблиці мало відбутися в річницю геройського бою студентського куріня під Крутами.

Ф. НЕВЕСТЮК

ДЕНЬ ЗЛУКИ

22. I. 1919 р.

Ген за Дніпром гудуть гармати,
Дрожить земля сніжна, холодна,
А в Києві сьогодня Свято:
День Злуки в Києві сьогодня.

Від досвітку народу море
Колишеться біля Софії...
А на майдані ліс прапорів
У світлі сонця променіє.

А у Софії співи, лики,
Огні, кадила й фиміями...
Молебні служать там владики,
Великий тиск народу в храмі.

У кождого веселі лиця
І щастя в кождому без міри...
На радощах уся Столиця.
Немає смутку, ні зневіри.

Надії кожде серце будить...
Аж ось — стиха у мурах храму
І на майдан, де море люду,
Владики вийшли з хоругвами.

Ущухло море на хвилину
І понад люд із пєдесталу
Святочно, торжественно линуть
Грімкі слова універсалу:

»Од нині во єдино злились
В одно злучилися частини,
Що їх століттями ділили
Недоля й злидні України.

Один народ, одна держава,
Одно імя лиш для народу...
Одно бажання, мрії, слава,
Ген — од заходу аж до сходу!...«

І слуха слів тих люду море,
І слуха військо їх у лавах,
І лунко вється у просторах
Трикратнє: »Слава! Слава! Слава!«

А там де схід, гудуть гармати
І на заході люті бої
І там і там ідуть завзято
У вир змагань кривавих вої.

В Софії дзвінко дзвонять дзвони,
В Софії гимни і молебні,
Вже розторощені кордони,
Повалені стобпи ганебні.

За чим горіли в нас бажання,
Про що леліяли ми мрії,
За що ми кров лили в змаганнях —
То сталось там, біля Софії.

Традиція визвольної боротьби

Найблискучішим памятником нашої політичної свідомости XVII віку є знаменита протестація українського духовенства 1621 р., що ясно показує, апелюючи до славної традиції України — князя Олега з його штурмом Царгороду — глибоке зрозуміння нашого тогочасного суспільства для великої ваги історичної традиції славного нашого минулого на душі сучасників. Не забуваймо, що на дусі цієї протестації виховався Богдан Хмельницький. Коли поляки руйнували перемиську усипальницю галицько-волинських королів, або гробівець Хмельницького в Суботові, коли москалі руйнували Мазепин Батурин, то чи ж не нищили вони цим могутніх зародків традиції тільки що пробудженого народу? Чи ж не хотіла протестація нашого духовенства згадкою про вікову славу розбудити в нащадках нову енергію, нову силу в боротьбі за свій народ. А чи досягла вона цілі, найкраще посвідчить зрив Хмельницького.

Новий великий зрив перебула українська нація в рр. 1917—1921 — і заходами українців сила памяток цього зриву зібралася в українських руках у Празі, де є змога переховати їх в скрутних часах, що судились нам. Знаючи, яку святиню роблять інші народи із своїх історичних памяток, мусимо й ми зробити з наших неживих свідків славних днів міцне звено нашої історичної традиції. На цих памятках, на цій збереженій традиції мусимо ми виховувати наше нове покоління, як „протестація" виховала покоління Хмельниччини. Та для належного розміщення, розташовання зібраних реліквій конче потрібно власної, хоч невеликої камяниці.

Вже скоро два роки, як почалася збірка на цю ціль, і досі зібрано на дві стіни! Невжеж при цьому й залишиться? Невжеж ціла українська нація не спроможеться на вибудування двохповерхової камяниці, коли від цього залежить гідне збереження її традиції? Чи наші предки ліпше від нас знали і відчували необхідність розбуджувати стало гордість на власне минуле? Невже своєю власною байдужністю до славних традицій недавнього зриву зрезигнуємо ми із спроби виховати в підростаючому поколінні нового Хмельницького? Цим разом не може таке статися. На перекір своїм ворогам мусимо зберегти памятки нашої державности як запоруку того, що ми не склали зброї й не складемо, поки не досягнемо своєї найвищої цілі. Як італійці в своїх столітніх змаганнях виховували що-раз нові ґенерації бойців на своїх памятних колекціях „Відродження", так і ми мусимо постаратися дати новому поколінню правдивий наочний образ наших змагань і досягів — Музей нашої державної творчости.

Др. М. А—вич.

Спільна військова юнацька школа

(Короткий історичний начерк.)

Написав: *Микола Миронович.*

Кінний відділ юнаків на водопої.
На коні — юнак Василь Крижанівський, пізніше славний артист-маляр († 1926 р. у Львові й похований на Личаківському цвинтарі). Напроти — командант сотні, сотник Михельсон.

Уряд У. Н. Р., виходячи з засади, що Українська Держава мусить мати кваліфіковані кадри старшин для майбутньої реґулярної української армії, не зважаючи на тяжкі обставини й безнастанні бої на фронтах, заснував при кінці 1918 року в Житомирі першу військову школу під назвою: „Перша Житомирська Юнацька Школа". При утворенні цієї школи уряд мав на увазі раціонально використати молодий ентузіязм освідомлених і патріотично настроєних одиниць з освітою не нижче середньої школи, щоб створити з них ядро майбутньої армії.

Група старшин української юнацької школи в Камянці-Подільському в січні 1919 р. Сидять (зліва направо): 1. Командант 1-ої сотні пор. Аркадій Валіський (тепер, по скінченні академії ґен. штабу, служить у польській армії). 2. Командант пішого куріня сот. Никитин. 3. Пані Кочубей, машиністка канцелярії школи. 4. Начальник школи підполковник Пучківський. 5. Ґенерал-поручник ґенштабу Дядюша († 1932 р. в Каліші й там похований). 6. Інсп. кляс школи підполк. Микола Лорченко. 7. Пані ?, канцеляристка школи. 8. Ґенерал-поручник Капустянський, лектор. Стоять (зліва направо): 1. Хорунжий Лиханьський (молодший). 2. Адмін. поруч. Балицький, діловод господ. частини. 2. Ґенштабу сот. Лушненко (старший), лектор. 4. Сот. Лиханський (старший). 5. Сот. Цурканів, лектор (застрілився в Парижі). 6. Полковник Петрів-Бакланів, лектор. 7. Сот. Микола Миронович. 8. Сот. Квітко, адютант школи (тепер у польській кавалерії). 9. Хорунжий ?, канцелярист шкоки. 10. ?. 11. Сотник Варавко, завід. госп. частини. 12. Полковник Волошин, лектор (у 1925 р. замордований большевиками в Києві. 13. Хорунж. ?. 14. Ґенерал-хорунжий Сварика, лектор артилерії. 15. Пор. Федорівський. 16. Командант 2-ої сотні сот. Рудичів. 17. Хорунжий Лушненко (молодший). 18. Сот. Модест Семирозум, запасний старшина й лектор. Стоять у другому ряді: 1. Юнак ?. 2. Сотник ?. 3. Ґен.-хорунжий ґенштабу Мартинюк, лектор школи. 4. Пор. Орлов, інспектор ґімнастики. 5. ?. 6. Пор. Назаренко, поміч. господаря. 7. Козак ?, джура начальника школи.

Юнаки на позиції під Житомиром.
В середині — сотник М. Миронович (х).

Місто Житомир, що було тоді в запіллі воєнних подій, як найліпше надавалося до спокійної праці. Уряд У. Н. Р. доручив зорганізування цієї школи б. старшині російської гвардії, полковникові ґенштабу Всеволодові Петрову. Полковник Петрів був людина непересічна. Великий патріот, добрий старшина, людина енергійна й відважна — отже вибір був цілком удатний.

Юнак-кіннотчик на варті.

На початку сформував він лише одну сотню, хоч до школи зголошувалася сила української молоді з бувших юнкрів і кадетів, що через вибух революції не могли скінчити своїх шкіл. Відразу приступлено до військової науки з практичним приучуванням юнаків до фронтової служби. На жаль, нормально наука в школі тривати довго не могла: українська армія відступала й юнацька школа примушена була відіграти дуже часто ролю останньої військової резерви. Цій резерві не довелося довго чекати на боєве хрещення. Вже в Житомирі школа вийшла на фронт.

Полковник Петрів, впроваджуючи своїх учнів у бій, не покидав їх у кривавих сутичках, а, лежачи з крісом у руці серед юнаків, обзнайомлював їх практично з боєвою тактикою, а часто направляв сам юнацькі прицільники.

Школа все більше і більше здобувала собі славу серед боєвих частин армії, як боєздатна, дисциплінована й тривка одиниця. Цю, цілком заслужену славу придбала вона собі не стільки своїм вишколенням, як гарячим запалом і відвагою. Большевики не один раз відчули на собі опір цієї частини й почали висилати проти неї свою школу червоних командирів і моряків.

В один із боїв під Коростенем юнацька школа стратила звязок з армією й опинилася в запіллі большевицької армії. В цій грізній ситуації школа не стратила притомности завдяки відвазі й холодній крові полковника Петрова й чудом вийшла із небезпеки, тиняючися продовж 3 день серед болот і багон та вступаючи в дрібні сутички з зустрічним ворогом. Школа в цей час не покинула ані одного раненого й у зразковому порядку пристала до головних сил армії.

Школа провадила нормальні заняття тільки в часі, коли на фронті наставало відносне заспокоєння. Наука відбувалася або під голим небом, або по стодолах. Виховавці-старшини виявляли при вишколенні юнаків небувалу витривалість і енергію. Особливою працевитістю відзначався інспектор кляс юнацької школи полк. М. Лорченко.

Так минув тяжкий і трагічний для української армії 1919 рік. У кінці року армія, відступаючи перед ворогом, все ближче підходила до польського кордону. Територія вільної України все зменшувалася, замикаючися врешті в межах трьох повітів, при чому армія українська провадила рівночасно бої з большевиками і з білою армією ґенерала Денікіна.

Юнацька школа знайшла собі на короткий час притулок у Камянці-Подільському. Школа мала в цей час дві сотні піхоти з артилерією й кіннотою — і тут власне її перейменовано було на „Спільну військову юнацьку школу“.

Серед лекторів школи було багато відомих знавців воєнного мистецтва, як наприклад генерального штабу ґенерали Дядюша й Капустянський. Начальником відділу піхоти юнацької школи був тоді сотн. Никитин, а кінного відділу — сотн. М. Миронович. Полковника Петрова в той час було іменовано ґенерал-

Портупей-юнак кінного відділу А. Чорпіта.

хорунжим і закликано на становище військового міністра. Ген. Петрів, залишаючи школу, здав керівництво нею полковникові кавалерії Олександрові Пучківському, а згодом полк. Пучківський, захорувавши, передав її ген. О. Шаповалові.

Школа, не зважаючи на всі труднощі воєнного лихоліття, в якому приймала багато разів сама активну участь, встигла всеж випустити перший кадр молодих хорунжих, що негайно по закінченні її відїхали на фронт. Підчас промоцій школу відвідали військові представники чужих, заприязнених з Україною держав, як напр. військові атташе польські, чеські й французькі.

В листопаді міс. 1919 року після відомих подій на фронті юнацька школа брала участь у боях проти білої московської армії під Проскуровом і Гречанами. Трохи пізніше, у грудні, школа по любарській трагедії приєдналася до 3-ої української дивізії й брала з нею участь у знаменитому зимовому Поході ген. М. Омеляновича-Павленка.

З початком 1920 року підчас походу української армії в союзі з польською проти большевиків юнацьку школу знову втягнено у вир фронтової боротьби. Як боєва частина української армії, вона ввійшла до Києва, де звільнене від червоного московського окупанта населення ентузіястично зустріло її, закидаючи юнаків квітами. Ця радісна хвиля, на превеликий жаль, тривала дуже коротко. Школа, замісць того, щоб розташуватися в столиці незалежної Української Держави на постійно, примушена була разом із фронтовими частинами української і польської армій відходити з Києва. На короткий час школа розташувалася була в Виниці, але, по залишенні її союзними польськими й українськими дієвими частинами, вийшла з міста й почала свій відхід на Камянець Под.

Тяжкий то був відхід. Населення Виниці й околиць, переважно місцеві поляки, перестрашені новим наїздом большевиків, почали панічно втікати. Дорогу до Виниці на Камянець-Подільський загатили маси возів. Це унеможливлювало швидкий відворот юнацької школи й їй довелося входити раз-у-раз у бої з частинами червоної армії, що гналася по пятах за втікачами. Проте, не зважаючи на тяжкі умови відходу, юнацька школа прибула до Камянця в повному порядку й навіть із деякими воєнними трофеями. Були то чотири гармати, залишені польським військом по дорозі. Гармати ті полишені були, правда, без замків, але замки пощастило юнакам знайти в поблизькій криниці.

По короткому спочинку після тяжкого маршу в Камянці школа під градом ворожого обстрілу перейшла спокійним маршем із піснями Турецький міст і з боями почала відходити далі до Збруча.

На польській уже стороні юнацьку школу перевезли на відпочинок до Ясла під Краковом, а звідти до Станиславова. Відпочинок той був короткий — школу в скорому часі кинули на фронт.

Коли большевики понесли поразку під Варшавою й почали втікати, українська армія зайняла знову Камянець-Под., Проскурів, Літин і Могилів над Дністром. Ця побідна офензива скоро заломилася. Користаючи з перемиря з поляками, большевики кинули проти української армії величезні сили, що зняли на польському фронті, й українська армія почала відступати. Юнацька школа, що була тоді в Камянці-Под., прилучилася до решти української армії й по коротких героїчних змаганнях із озвірілою ворожою кавалерією Котовського почала відходити до Збруча. Випустивши останні свої набої, юнаки перейшли в другий і останній раз за Збруч і вже на польському боці склали свою зброю.

Продовж 15 років мого блукання по ріжних далеких і близьких краях мені доводилося зустрічати бувших юнаків „Спільної військової юнацької школи". Немало їх бачив я на військовій службі французькій, в чужоземній легії, в Чехословаччині й інших краях. Зустрічав їх і серед емігрантів, що гірко споживають свій тяжко зароблений хліб над сивими водами Висли, під гарячим сонцем Сагари й Індохін, або в далеких пралісах і степах Америки. Всі юнаки, не зважаючи на тяжку долю поневоленого червоними окупантами рідного краю, зберегли твердість духа й непохитну віру в близьку перемогу справедливости й права над захланністю й грубою силою червоного наїздника. І всі вони, як один, кінчали зі мною свої розмови одним загальним акордом, що висловлений в несмертельних словах українського національного гимну: „Ще не вмерла Україна"...

З приводу польської вистави т. зв. „Obrony Lwowa"

Подав: *С. Г.*

23. XII. 1935. р. відкрито у Львові в т. зв. Палаті Бесадецкіх виставу польських памяток з часів боїв за Львів в 1918/19 рр.

На виставі бачили ми багато портретів учасників боїв, світлин і образів з того часу, зброї, документів, відзнак, печаток, особистих памяток поляглих учасників та літературу, що змістом відноситься до тих боїв. Все те експонати, що нас цікавлять тільки посередно. Згадуємо про ту виставу тому, що на ній були теж памятки, що безпосередно вяжуться з боями Української Армії за Львів.

В пятій кімнаті в ґабльоті з особистими памятками по пор. Й. Мазановскім (власність матери — Ванди Мазановскої) між іншими памятками бачили ми фраґмент жовто-блакитного прапору, що вивісив його на львівськім ратуші пок. стр. Паньківський з 31 жовтня на 1. листопада 1918 р. Після того, як українські частини з 21 на 22 листопада залишили Львів, цей прапор 22 листопада здіймили пор. Йосиф Мазановскі і ротм. др. Роман Абрагам. На куснику цього прапору так і видно сліди, що він маяв над українським Львовом протягом тих трьох тижнів.

Інший цікавий для нас експонат це оригінальні викази харчевого стану та виплати заслуженини залозі Оссолінеум. З них виходить, що в днях 18, 19, 20 і 21. листопада та залога складалася з 33 людей. Були це:

1 стар. дес. Паращук Микола
2 „ дес. Метлевич Федь
3 стар. стр. Доскоч Михайло
4 „ „ Черник Іван
5 „ „ Пилипів Михайло
6 „ „ Слобусь Василь
7 стр. Тершаковець Іван
8 „ Крілик Осип
9 „ Головка Іван
10 „ Роздольський Роман
11 „ Богданко Олекса
12 „ Сироїшка Василь
13 „ Телінкевич Дмитро
14 „ Дворчин Андрій
15 „ Бандуровський Іван
16 „ Рошко Олекса
17 „ Гладкий Дмитро
18 „ Симерґа Іван
19 „ Ґвоздзь Василь
20 „ Сенчук Олекса
21 „ Заячківський Михайло
22 „ Лущ Сильвестер
23 „ Сморжанюк Михайло
24 „ Пушкар Іван
25 „ Редкевич Корнило
26 „ Мацек Іван
27 „ Люлик Стефан
28 „ Липка Осип
29 „ Насальський Ярослав
30 „ Ліхтар Гриць
31 „ Стасів Дмитро
32 „ Дерень Стефан
33 „ Косичин Осип.

Невже справді це були майже самі українці?!

Двох (Симерґа і Ґвоздзь) з них не вміло писати, бо на виказі виплати заслуженини замісць їх підписів бачимо хрестики. Вироблені підписи більшости стрільців, вказувалиби на те, що це були переважно інтеліґенти.

З інших експонатів треба згадати переписку Митрополита А. Шептицького з Архиепископом Більчевским в справі виміни неповнолітних полонених та в справі мнимих знущань українських стрільців над полоненими. Є тут теж листівка видана Б. У. з прапором У. С. С. (права сторона — Архангел) а побіч неї світлина якогось прапору теж з київським Архангелом і з допискою: „Симболь (т. є Архангел) тен нє завше бивал виразем донжень Польсце вроґіх..".

В інших салях розміщено: кільканацять відтисків печаток українських державних установ, головно з Коломийщини і Станиславівщини, — дальше документи виставлені Українськими Державними Секретарятами Військових і Внутрішних Справ З. О. У. Н. Р. для представниць Польського Червоного Хреста (п. Дзєдушицькій, Дулємбянці і Опєнскій) на право відвідувати табори полонених та інтернованих і шпиталів на терені Західної Області У. Н. Р.

Між фотографіями є світлина В. Панейка і французького делеґата Vilaime, кілька світлин з таборів інтернованих в Золочеві, Язлівци і Косачеві.

Є тут окрема саля, де виставлено літературу до тих боїв. З української літератури є: О. Кузьми: Листопадові Дні, В. Кучабського: Ді Вестукраїне ім кампфе міт Полєн, др. С. Шухевича: Спомини (один том) і ще дві брошурки. Очевидно, що це все мало, порівнюючи з тим, що в нас вийшло друком. Але й тут є вже деякий поступ, бо примiром деякі співробітники І. тому „Оброни Львова" не знали про появу „Листопадових Днів" ще рік після їх виходу.

Кождому з нас, хто оглянув ту виставу, мусіло прийти на думку, кілько то таких наших памяток є по чужих музеях. Але спитайте, скільки тих памяток є ще по наших домах і скільки з них ще попаде в ті чужі музеї.

А Видавництво „Червона Калина" дармо на них чекає, щоби могло видати Альбом У. Г. А.!

Шлях І-го Галицького Корпусу в поході на Київ

Написав: *Інж. М. Скидан.*

Від часу походу Української Галицької Армії на Київ, минуло вже 16 років. З історичної перспективи спільна визвольна боротьба двох українських армій має величезне значіння для нашого майбутнього. Тому й не дивно, що цій події присвячується багато уваги в нашій повоєнній літературі.

На жаль, сучасники тих подій, чи то самі активні учасники їх, чи тільки їх свідки, часто наше героїчне минуле представляють у кривому зеркалі. Часто доводиться читати та ще більше чути, твердження перебільшені і неправдиві.

Кілька таких тверджень, виразно шкідливих і не правдивих, які доводилось мені читати або чути від деяких осіб, заставляють мене подати те, чого я сам був свідком або учасником.

Спинюсь більш докладно головно на подіях, які відбулись в Києві. Роблю це насамперед тому, що вони були завершенням побідного походу і початком трагічного кінця для УГА. По друге, про них нам нічого не скажуть, або порівнюючи мало скажуть, найближчі і найчільніші їх учасники. Одні із них, як наприклад: ген. Осип Микитка, сот. Головінський погибли; другі, як ген. А. Кравс та от. Льобковіц, як чужинці, не могли їх відчути так, як вони вдійсности відбувались. Нарешті, описом київських подій хочеться хоч частинно запобігти таким спогадам, як Володара Бояринича в „Новому Часі" ч. ч. 198—200. за 1935 р.

Я свідомий того, що у моїх спогадах можуть бути хибні заключення, неточне насвітлення окремих фактів, до деякої міри субєктивний опис, одначе вони послужать виявом тих інтенцій і настроїв, які тоді панували та можливо спонукають ще когось доповнити їх своїми увагами та спостереженнями.

Наш обовязок дати правдивий образ згаданим подіям. Цим ми зробимо велику прислугу собі і для наших прийдешніх поколінь. Бо, замовчуючи їх або освітлюючи їх однобічно, ми робимо велику кривду тим, які в заверюсі згаданих подій впали жертвою в нерівній боротьбі, або фальшуємо наше минуле в очах прийдешніх поколінь.

Підкреслюючи, а не ховаючи, негативні моменти в нашій визвольній боротьбі, ми цим самі вчимось і вчимо прийдешні покоління оминати тепер і в майбутньому похибок.

Підкреслюючи моменти позитивні, розвиваємо в собі почуття вдячности героям наших визвольних змагань, розвиваємо в собі любов до тих ідеалів, за які вони боролись та вчимось належно оцінювати наше героїчне минуле, яке єдине мусить бути для нас і для тих, що прийдуть після нас, дороговказом на житьовому шляху боротьби за наші найвищі ідеали.

I.

Моє відношення до І-го корпусу? Напередодні переходу УГА через Збруч, Головний Державний Інспектор В. Кедровський, запропонував мені виїхати, як представникові Державної Інспектури, до штабу І корпусу УГА. Аргументація п. В. Кедровського була приблизно така: ви, мовляв, член Трудового Конгресу, працювали серед полонених в бувшій Австрії, брали участь в організації Сірожупанників, маєте через те більші знайомства із Галичиною і т. д. Отже вам лекше буде зорієнтуватись в роботі, ніж комусь іншому.

Ось які мотиви головно брали на увагу в Головному Державному Інспекторатові, коли призначали представників Державної Інспектури до частин УГА. Як ми вже виконували обовязки свої, то вже інша справа. Сказаним я хочу лише підкреслити, що наміри Головного Державного Інспектора були найкращі.

Твердження „єдиного розвідчого старшини" п. Вислоцького, що всі представники Державної Інспектури були настоящі більшовики, не відповідає правді. З трьох корпусних представників, двох перебуває на еміграції та один сотн. Синюк, представник Державної Інспектури при штабі II. корпусу убитий більшовиками. Подібна доля стрінула й решту представників Державної Інспектури. Між ними були такі, яких розстріляли, або які є тепер на еміграції, один із них п. Молодожененко погиб під Базаром, і, звичайно, є й такі, про яких відомостей не має. Отже узагальнювати, що всі були більшовиками, про що п. Вислоцький пише в своїх спогадах, це більше ніж писати неправду.

Частини УГА я почав зустрічати, як тільки виїхав кілька кільометрів за Камянець-Подільський. До самого Збруча я вже не доїхав. Зі штабом корпусу я розминувся і тому мусів назад повернутись до Камянця-Подільського. Довідався лише, що штаб корпусу і цілий І корпус направляється в район Дунаївець.

Те, що я зустрів частини УГА зараз же після їхнього переходу через Збруч, мені багато стало в пригоді. Я мав можливість спостерегти і пережити ті перші настрої, якими наповнювались серця стрільців, старшин і взагалі всіх тих, що перейшли Збруч. За пару днів того я вже не побачив би, а через те мені булоб тяжко відчути справжню суть настроїв, які панували в частинах УГА.

Зустріч частин УГА була тяжкою. Стрільці, старшини і цивільні були якісь мовчазні та сумні. На обличчу кожного із них видно було сліди жалю за тим, що залишали по той бік Збруча та свідомість трагічного положення. Перед ними дійсно стелився тернистий шлях невідомого майбутнього.

В таких умовинах взагалі тяжко було знайти слова розради і, коли ми обєктивно розважимо, що населення прикордонної полоси було національно малосвідоме, втомлене світовою і громадською війною, то нам стане зрозуміло, що воно не могло

подати слова розради і втіхи для своїх людей ізза Збруча. Отже і не диво, що на протязі яких небудь 20—40 кільометрів від Збруча, якогось контакту поміж місцевим населенням і Армією не відчувалось. Армія для населення, а населення для Армії були чужими. Одні мовчки ішли вперед, а другі мовчазно їх провожали. Все це досить трагічне, але так воно було.

На другий день з Камянця-Подільського я виїхав вже в напрямку Дунаївець, де мав стояти штаб І корпусу. В дорозі мені довелось майже увесь час обминати військові частини, вози нагружені майном та багато цивільних осіб, що їхали або ішли пішки за возами.

Першим, з ким мені довелось мати довшу розмову в дорозі, був ґімназійний проф. Д-р Ст. Кордуба з Тернополя. Він був першим моїм інформатором, першим, хто поділився зі мною своїми враженнями, які стали мені в пригоді.

Штаб корпусу я знайшов вже в районі самих Дунаївець. Окрім мене, до штабу корпусу були ще приділені: від Міністерства Внутрішніх Справ п. Хведір Сумневич та від Військового Міністерства п. полк. Сазонів. Х. Сумнєвича приблизно за тиждень відкликали. Полк. Сазонів залишався при штабі корпусу ще і після мене.

На початках моє становище було особливо тяжке. До штабу я виїхав наскоро і без жадних інструкцій від Головної Державної Інспектури. Сталось це тому, що Команда УГА була принципово проти інституту інспекторів. Отже бути в ролі інспектора я не міг. При відїзді мені лише сказали, що я маю бути представником Державної Інспектури, бути посередником між населенням і військом. А що маєте робити, вам підскаже сама ситуація. Ось з якими інструкціями я виїхав.

Помічником мені призначили члена Трудового Конґресу, сот. Рудика-Сірґіюка. Решту осіб, яких призначили представниками при бриґадах І корпусу і які підлягали мені, призначили по рекомендації Центральної Організації Залізничників.

Перший день мойого перебування в штабі корпусу я почував себе ніяково. Ніхто, а в тому числі я перший, не уявляв собі моїх конкретних функцій. Ознайомлювались ми між собою якось обережно. Всі ми відчували інші умовини ніж ті, в яких нам доводилось бути перед тим.

Більш нормальні вже взаємовідносини між нами всіма, можна датувати від села Іванківці, що знаходиться при дорозі між Дунаївцями і Мінківцями. Хоч в цьому селі таксамо не зустрічали нас з музиками, але всеж таки виявили більшу сміливість у відношенню до „англичан“, як то було в попередніх селах.

Було це в неділю. На площі, чи як у нас кажуть на степку, заграла військова музика. Через кілька хвилин майже все село зібралось біля нас. Щасливою була ініціятива сот. М. Станька, який запропонував мені разом з ним виступити з коротенькими інформаційними промовами. Говорили ми на тему, що таке Галицька Армія, за що вона бється та чому опинилась вона по цей бік Збруча. Як адвокат, що сот. Станько в своїй промові підкреслював, він ілюстрував національну свідомість стрільців і цивільного населення Галичини зрозумілими для населення порівнаннями. Я говорив приблизно про це саме, але в більш рішучім тоні; наперед підкресливши, що я також „англичанин“, син таких батьків, як і вони, лише з Київщини. Звичайно, що найбільша приязнь запанувала завдяки танцям.

З Іванковець штаб переїхав до містечка Мінковець. В околицях цього маленького і дуже бідного містечка, що все було сховане в глибокій балці, частини першого корпусу мали довший відпочинок. Тут вони мали не тільки відпочати, але також перевести боєву підготовку, що звичайно й зроблено.

Як ця підготовка переводилась? Те, що доводилось мені в ці дні спостерігати і чути, носило наскрізь доцільний характер. В штабі панувала завжди діловитість. Начальник штабу, мовчазний майор Куніш, завжди сидів над мапою і детально вивчав місцевість.

Тут же в Мінківцях я мав першу офіційну зустріч і розмову з начальником господарчої частини сот. Гарасевичем. Коротко, але річево сот. Гарасевич говорив про потребу негайного засоблення частин всім необхідним. Треба числитись, що частинам УГА доведеться перебувати на теренах Великої України довший час, казав він. Наш обовязок зробити все, щоби постачання було налагоджене без примінення всяких насильних мір, супроти місцевого населення. В наслідок нашої розмови скликали в Новій-Ушиці конференцію з представників війська і представників відповідних повітових установ. Конференція відбувалась в помешканню Повітового Коменданта і під головуванням останнього. Як мене память не зраджує, був ним полк. Шувалів, який під час конференції виявляв особливу активність. Конференція рішила однозгідно, щоби виділити окремі участки поміщицьких засівів для потреб І корпусу. З них мали збірати самі військові частини.

Збір хліба на згаданих виділах переводжено досить успішно і без жадних нарікань з боку місцевого населення. На деяких полях я побував особисто. Скарг там я ні від кого не чув. Бачив лише при спільній роботі місцеве населення та стрільців. Очевидно, що найбільші заслуги за це належали сот. Гарасевичові. Але одночасно мушу ствердити, що добру волю та зрозуміння своїх обовязків, населення і представників місцевої влади супротив Армії та представників війська супротив інтересів населення, виявили в однаковій мірі обі сторони.

В часі перебування штабу корпусу в м. Мінківцях я мав нагоди навістити штаби бригад та ознайомитись з настроями і станом останніх. Ні з боку командантів бригад, ні з боку представників Інспектури, я не чув скарг або нарікань, окрім однієї, де представник Інспектури п. К. скаржився на Д-ра Коника, який вів аґітацію проти представників Інспектури і взагалі некористно висловлювався по адресі соціялістів і демократії. З приводу цього я мав розмову з полк. Микиткою. Погодились на тому, що ми цей перший інцидент залишили без уваги, бо характеристика Д-ра Коника і представника Інспектури п. К. свідчила, що найбільша вина лежала в їхній особистій вдачі.

Отже після пущення господарського апарату в рух, після того, що мені довелось почути і побачити в бригадах та в штабі корпусу, я мав таке враження, що окремі частини співпрацювали між собою та зі штабом корпусу в повній згоді. На кожному кроці відчувалась добра воля до спільного чину.

Щоби зберегти хронольогію подій і звязок з ними, хочу подати кілька своїх зауважень, в справах цивільної адміністрації. На мою думку вони є дуже повчаючими і їх не треба обминати, незалежно від того, чи вони приємні, чи неприємні.

Дефіляда частин (?) У. Г. А. на Великій Україні. Хто знав би дещо більше про цю світлину, просимо подати до Редакції Л. Ч. К.

Свою ролю посередника між населенням і військом я виконував очевидно через органи місцевої цивільної влади, а не інакше. Тому, я постійно намагався бути у тісному звязку з органами місцевої влади.

Будучи ще в Дунаївцях, я заїзджав до Волосного Управління. Але тому, що волосний апарат не був ще як слід наладнаний, я не міг після того судити про недостатки місцевої адміністрації і взагалі самоуправи. Натомісць про ті недостатки я вже як слід пересвідчився пізніше, особливо в Новій-Ушиці.

З Мінковець їду одного дня в Нову-Ушицю до повітового комісара. Приїхав десь біля другої години. В комісаріяті нікого я вже не застав. Через вікно побачив лише перекинуті стільці. Приїзджаю, знову приблизно в туж пору, на другий день. Застаю те саме, себто двері комісаріяту зачинені.

Обоз Коша У. С. С. в поході на Ушицю.

При допомозі сусідів розшукав якогось сторожа чи що. На мій запит, де повітовий комісар, відповідає мені в такий спосіб, з якого видно, що комісаріяту як такого ще не має. І воно так в дійсности було.

Мені це було страшно дивно. Дивно, бо мені самому довелось перед цим бути повітовим комісарем і я мав нагоду бачити цілком іншу картину. А саме, в комісаріяті, особливо під час перебування війська в повіті, буває стільки праці, і то праці невідкладної, що її негоден виконати найкраще наладнаний апарат повітового комісаріяту. В таку пору до повітового комісаріяту звертаються з найріжноманітнішими справами. Повітовий комісаріят в таку пору являється центральним осередком у повіті. Його ініціятиви, допомоги, поради і т. д. потребують всі інші повітові державно-громадські органи й організації. А тут тобі два дні підряд або не знаю, або не має.

Всеж таки, тогож таки другого дня мені вдалось побачитись з повітовим комісарем. Десь перед вечором зустрів його, як він їхав верхом на паршивенькому конику. Виявилось, що я його навіть знав особисто. На мій запит звідкіля це він, чому вже другий день його не має в комісаріяті, відповів, що він їздив ліквідувати якусь там банду, що оперувала в повіті. Та для цього є міліція, зрештою моглиб послати свого помічника, кажу йому. Відповідь була якась розпливчата. З неї випливало лише те, що комісар не знає своїх безпосередніх обовязків. Отже не треба дивуватись тому, що подібне явище спостерігалось у волостях та на селах. Замісць того, щоби всю свою увагу звернути на організацію волосних і сільських апаратів та заставити їх працювати, він їде на ліквідацію банд, а комісаріят залишається нечинним. А треба признати, для науки на майбутнє, що неорганізоване чи слабо зорганізоване запілля, у великій мірі спричинює неуспіх для армії.

З Мінковець штаб корпусу переїхав до Глібова. Настрій помітно кращав, бо армія все ішла вперед, а відношення населення ставало прихильніше. Але як кажуть, без доброго не буває поганого і навпаки. А це погане, що неґативно впливало на військових, було те, що їм кидалась у вічі занадто велика кількість парубків по селах. Чому вони в дома, а не воюють? Чому ми мусимо воювати, а вони ні? Чи при такому положенню можемо ми бути переможцями? Дати на ці запитання задовольняючу відповідь було тяжко. Запитання були слушні. Іти добровільно до війська ніхто не збирався, а мобілізації не проголошено.

За пару днів ми були вже в Ялтушкові. Скоро поспішаємо за частинами, які б'ються на фронті. Успіх на фронті, поголоски про силу повстанців, оголошена мобілізація, яка вже фактично переводилась, ще більше піднесли настрій стрільців.

Контакт між населенням і армією вже відчувався. Прояви прихильнішого ставлення місцевого населення до армії зростали. Для прикладу: Штаб корпусу стоїть у Глібові, в маєтку князя Львова. Перед цим, в Глібові стояв вже штаб одної із бриґад. Нарікань з боку населення жадних не чую. Турбуються тільки, щоби війська бува часом не взяли щось з панського двора, щоби нічого там не ушкодили, щоби не розібрали бібліотеки.

За пару днів селяни висловлюють не тільки здивовання, що все залишається на місці, але ще й задоволені, бо біля панського двора, в якому містився штаб, побачили ще більший порядок. Кругом все було прочищено, позамітано, а головно все залишалось на свому місці.

Виїзджаємо з Глібова. На кінці села, біля одної з хат, стоїть коло воріт дядько, який голосно нас здоровить і просить заїхати хоч на хвилинку до нього на вишні. Ми спиняємось і рвемо вишні. Вишні були добрі. Добрий був дядько і прихильні були до нас Глібівчане.

В Ялтушкові звертаємо на бічну широку вулицю. Шукаємо з візником відповідного помешкання. В одному місці кажуть, що бідні, в другому, що не має де коней поставити, в третьому щось подібне. Ми віримо і не віримо, але їдемо далі. Там де нас не бажають, спинятись не хочемо.

Ось ми підїзджаємо до одної із хат, що нам на ню показували. Біля воріт стоїть середніх років тітка. Хочу запитати її, чи не можемо у неї спинитись, але зробити це не встигаю. Тітка відчиняє сама ворота і просить заїзджати.

Впродовж трьох днів наша тітка турбується мною і моїм візником, як рідна мама. Дядько опікується нашими кіньми. Тітка переказує нам, що за пару днів до війська їде її син. Випроваджує його і нас майже одночасно. Сліз на очах у неї не бачу. Бажає тільки здоровим вернутись до дому. Вона свідома, що за краще треба воювати комусь.

— Колиб таких мамів було більше! — так міркував я собі тоді, коли залишав Ялтушків.

Отже чим далі ми їхали вперед, тим частіше ми спостерігали подібну прихильність до армії з боку простого селянства. Про містечка цього сказати не можна.

Але вернемось ще до повстанців, чутки про яких, підносили на початку настрій стрільців.

На жаль, захоплення повстанцями довго не триває. Воно тривало так довго, як про них тільки чули. Але, коли їх побачили своїми власними очима, це захоплення не тільки охололо, а навпаки. Зустріч з ними внесла розчарування, та опісля неґативне відношення до самих повстанців. В очах галицьких старшин і стрільців, повстанці були героями тилу і партизанщини. Однак дисциплінованих військових частин у них не можна було знайти. І треба признатись, що в тому була велика рація. — Повстанці були доброю зброєю в запіллю ворога, але ставали часто тяжким балястом як тільки опинювалися у стягах реґулярної армії.

Для ілюстрації наведу картинку моєї особистої зустрічі з повстанцями от. Шепеля. З м. Бару штаб корпусу переїздить до Васютинець. Зараз після виїзду з м. Бару, на зустріч нам їде два чи три вози військових, настрій яких досить бадьорий. Я даю рукою знак, щоби спинились. Запитую, що за військова частина. „Повстанці“ — чую кілька голосів. „Куди їдете?“ „У місто Бар трохи погуляти“ — сміло відповідають. „Погуляти?“... „Кругом“! Без балачок повертають назад. Очевидно, що не злякались вони мого рішучого тону, але військових частин, що їхали і впереді і назаді. У відповідь на таку зустріч з повстанцями, я почув з боку галицьких старшин: „Так ось які то повстанці! Їдемо в Бар погуляти“. Але це тільки початок темних сторінок.

Ми їдемо назустріч ще більшій несподіванці. Це були дні дуже гарячих жнив, коли населення сільське здебільшого було в полі. Ось і недалеко вже мають бути Васютинці. По обох боках шляху поля жита та пшениці, що їх немилосердно косить серп. Ті, які жнуть біля дороги, кидають жати і дивляться як іде військо. Багато біжить подивитись на нас аж з другого кінця поля. Бачу на одному полі стоїть кілька дядьків і щось балакають. Коли я під'їхав близче, бачу, що вони наближуються до мене, роблять таке враження, що вони хотілиб щось сказати. Здоровлюсь із ними. Впізнають, що я не є галичанин. Питають, що за війська і куди ідуть і чи не є я наддніпрянець. Так, я з Київщини, а що хочете мені доброго сказати, питаю їх. Тут мої дядьки і розговорились. А сказали вони мені ось що: „Бачите, онде недалечко є ліс. Під тим лісом є село Васютинці. Пане, це кара на нас а не село, вони граблять всіх проїзжих серед білого дня“ і т. д. Подібні скарги довелось ще почути від кількох дядьків.

(Далі буде).

Білий баранчик або нечиста сила

Воєнна придабашка.

Написав: *Іван Іванець.*

Є такі місця, де діються ріжні дива, трапляються несамовиті пригоди. Кажуть, що там виводиться нечиста сила.

Любить вона віддавна круті подільські яри, як про це багато розказують старовинні хроніки і люди, яким нема причини не вірити.

Ось і мені пригодилася одна така історія...

Було це за Збручем, на українському Поділлі. Кінчився рік 1919. Обі Українські Армії, що ще літком

Так автор цих рядків Д-р І. Іванець представив у рисунку свою зустріч з „білим баранчиком".

ввійшли були в Золотоверху столицю України, тепер розходилися, десятковані тифом, у дві противні сторони. Дорогою, розбитою обозами та гарматніми колесами, що нею пройшла саме частина Армії У. Н. Р., на захід посувалися частини Коша і Вишколу У. С. С. Йшли з Косиковець і Привороття, що недалеко Камянця Подільського, на схід в напрямі Балти. У звязку з подіями, що наспіли, треба було галицьким частинам поспішно опорожнити прикордонну смугу.

Прийшлося і мені перебути тую дорогу. Пройшов я саме недугу поворотного тифу, що захопила було мене ще під Уманем та в Коші прийшов тоді до себе. Після того я обняв тимчасову службу при Вишколі кінноти У. Г. А., і з кіннотчиками проходив тепер дорогу, здовж якої раз-враз надибували ми падла коней з роздутими животами, що їх гризли здичілі пси та ворони.

Не всі мали змогу рушити в похід. Оставлено шпиталі з тяжко хворими — щоби не наражувати їх на невигоди тяжкої дороги, плюту та зимно. Так і залишилась лічниця Коша і Вишколу У. С. С. на самітній економії недалеко Косиковець. Залишено харчі, сіль, цукор — ці товарообмінні цін-

Автор цих рядків на коні „Ватажку".

ности у тодішних відносинах. Мали ще лишити гроші — та їх не доставлено на час команді Коша з інтендантури. Одержано їх щойно тоді, коли ми відійшли доволі далеко від місця свого теперішнього постою, ген за Ялтушків а в Камянець і його околиці ввійшли вже польські війська.

Йшло про те, щоб хтось зі старшин довіз гроші в шпиталь, що найшовся вже поза лінією польських стеж.

Прийшла мені охота виконати це завдання та проїхатися. До товариства вибрав я собі кіннотчика-вістуна, що був добрим рубакою та й коня мав боєвого. Був у мене добрий, гнідий кінь „Ватажко".

Я наказав нагодувати добре коні перед далекою дорогою, взяти в мішки при сідлах вівса і для нас припаси — не знати чи не пригодиться.

Лінивий грудневий ранок, поволі підіймався з мряки, як перебрав я від команданта Коша більшу суму грошей, що їх мав кому слід передати. Виставив на неї посвідку та рушив у дорогу.

Добре випочаті коні йшли жваво. Часи то були такі, що нікого не кортіло вибіратися в дорогу. Тай не було за чим, бо і в містах не стало вже чим

Оповідач присягався, що так воно було...

торгувати і люди не знали, як довго прийдеться їм жити. У селах раз-враз дзвонили дзвони на похорони, по дорогах крутилися валки розбишак. Проїхали ми так кільканацять верств — не стрінувши на шляху ні живої душі.

Недалеко Ушиці стали на попас. Треба було дати відпочинок коням та розповідати у знайомого хозяїна про те, чи в Ушицю ввійшли вже польські війська, щоби непотрібно на них не впасти. Господар втішився нами, втішилися і його дочки дві курсистки, що у батьків перебували воєнне лихоліття. Довідалися ми, що в Ушицю ввійшов вже відділ польської кінноти — та що містечко слід би виминути. Гостинний господар подав нам напрям і за якийсь час ми знову сиділи на конях. Довше задержатися обіцяли вже в їзді поворітьма.

Вкінці доїхали до цілі.

Самітний двір серед океану мряки пізної осені був справді якимсь островом тіней. На збитих з дерева ліжках на соломі розстеленій по долівці, лежали покотом хворі стрільці. Деякі з них кричали в горячці, деякі, що перейшли кризу, пробували піднестися, чи ходити. І лікар (др. Кисілевський) був теж не зовсім здоровий. Передав я йому гроші, поговорив дещо з ним, переспався ну і врешті розпращався. Виїхав ще перед полуднем, щоби перед ніччу добитися за Ушицю. Правду кажучи, кортіло і поговорити з дівчатами-паннами, що так сердечно запрошували нас відвідати.

Ми їхали бистро. Коло якогось хутора промайнули мимо тічню розїлих здичілих українських собак, що мов ті вовки пробували скакати на коні. Треба було аж відстрілюватися.

Сутеніло. Ми в'їхали в широкий яр. На його узбіччях, що замикали долину від решти світу, лежали мряки і віддалися у габи розмоклого снігу. Стало чогось непривітно. Коні, що до цього часу йшли спокійно, стали пручатися та стригти вухами.

В тім ліворуч щось заблеяло. Дивимося, аж це вистрибнув біленький та гарний баранець. Коні скочили а баранчик немов втішився, що нас побачив, немов хотів з нами звитатися і блеяв до нас жалібно якби плакав. Та годі було здержуватись. Ми поїхали і ще з віддалі почули ніби плач, а потім якби сміх.

Коли наші верхівці видістались з яру, стало, не знати чому, і нам відрадніше і коні успокоїлися а мій товариш дороги — вістун сказав: — От якесь неприємне місце, пане поручнику. У тім баранці мабуть нечиста сила.

Треба тепер було їхати осторожно— щоби не наскочити на польську стежу чи заставу. Та для нас було навіть приємним почуття, що прокрадаємося крізь смугу, якою проходять живі люди.

Вже пізним вечером добилися ми за Ушицю, у знайому хату, де й мали станути на нічліг. Звитали нас сердечно господарі, що й ждали з вечерою і панни-дівчата, що теж вболіли товариство поручника галицької кінноти від місцевого батюшки. При чаю розвелася балачка. Оповів я господареві хати про те, кудою і як ми їхали, згадав і про баранця, якого ми стрінули.

— Так Ви бачили баранця? — сказав господар. — Щастя Ваше, що так воно скінчилося, а то не знати, що моглоб було статися, яка біда Вас чекала. Ось послухайте, яка мені пригода склалася.

Було то ще на кілька літ перед світовою війною, коли поведено залізничу лінію з Камянця. Я служив ще тоді на економії з тамтої сторони Ушиці і поїхав за чимсь на залізнодорожну станцію. Смеркало, коли вертаючи, я проїздив яр. Було саме по жнивах. Свіжі копи стояли на полі. Настав приємний літний вечір, коли чогось так весело робиться і чоловік дуже добріє. Звільнив я коні і призадумався. Коли чую, як щось заблеяло. Дивлюся, а то зпоміж кіп вибіг білий баранець, якийсь такий гарненький та веселий. — От думаю собі, залишили чабани баранчика, як череду гнали та хіба треба буде його підвести. А він гей би відгадав мою думку, так блеє немов тішиться, що не остане у полі. Стримав я коні, що не хотіли станути і коли збірався брати баранчика, то він сам підбіг гей би стрибнув у руки. — Поклав його я поза себе, тай рушив. А коні, що до цього часу йшли спокійно, пручаються, стрижуть вухами, хропять. Що з ними сталося? — думаю.

Коли чую, як мене щось ззаду обіймає, дивлюся, а це баранець підвівся на мене і я й ще не вспів стрепенутися, як він заговорив людським голосом таки прямо до уха.

„А ти чоловіче мене куди возиш"?

Я завмер. Пригадую собі лиш, як зірвався якийсь вихор, як коні скочили — потому — що було, не знаю.

Казали на економії, що покалічені коні з розбитою тачанкою ввігналися під стайню, що звідтам вислали заразже людей дорогою, якою я їхав. Мене найшли без памяти і обкервавленого. Коли забирали мене, засміялося щось баранячим голосом.

І сказав ще хазяїн, що довго його лічено і що коли він їхав, був зовсім притомний і тверезий. Розказував ще, що таке було і з іншими людьми та, що ніччу яром ніхто не важився проїздити чи проходити, хіба, що на Різдвяні чи Великодні Свята.

Зі споминів залізничника

Подав: *Осип Мікула.*

До залізничої служби поступив я 1917 р. Мав тоді 18 літ. Спершу був я телеґрафістом, а в рік пізніше після зложення іспитів став урядовцем руху (експедієнт поїздів). Працю почав на стації Палагичі, біля Товмача.

Десь весною 1918 р. після підписання мира в Берестю, залізничники польської народности заштрайкували для демонстрації а в Станиславові відбулись з цього приводу маніфестації. В день цього штрайку робили службу залізничники українці, а також німці й чехи, „визичені" з німецьких та чеських дирекцій до праці в Галичині у прифронтових полосах. Побоюючись більших заворушень, влада приказала обслуговувати поїзди Геересбагн'ом і залізничниками-українцями, що працювали при т. зв. руху.

Трохи пізніше „Польська Рада" (добре вже не памятаю, може інакше звалась) видала обіжник, в справі урядування лише в польській мові. Затямив я такий інцидент з цього приводу.

Я працював вже тоді на стації Озеряни-Бариш коло Бучача. Одного разу у вільний день поїхав я до Станиславова і вертаючи вечором домів вступив до свого товариша в Хриплині. Там в уряді руху показали мені саме цей обіжник. В ньому в острій формі наказувалося негайно перейти з німецької мови в урядуванні на польську, бо Галичина входить у склад польських земель. Мені було ніяково, яким чудом цей обіжник передавали телеґрафічно і як це пропускала цензура. Приїзджаю на свою стацію, а тут дижурний руху, тиче мені під ніс знову цю телеґраму, кажучи, що вже урядує по польськи.

Я здвигнув раменами й пішов спати з повною головою думок.

Рано о год. 8-ій відбираю службу. Приходить і начальник стації старший вже чоловік, родом чех. В Галичині працював 20 літ і симпатизував з українцями. Дижурний урядовець, про якого я вже згадував, мав передати службу мені та начальникові. Але ще перед 8-ою год. вступив я до помешкання начальника і сказав йому про цю новину. Він обурився, заявляючи, що й дальше урядуватиме в німецькій мові: „я дуже радо — каже він, став би урядувати, хочаби на злість, в українській мові, та на жаль не вмію її. Ви як українець починайте сьогодня урядувати по українськи. Бо як можна їм, то чому не вільно вам..."

Входимо до бюра.

Начальник кинув своє „Ґут Морґен" я „Добрий день" — урядовець відповів: „Дзєнь добри".

Хвилинка мовчанки, перебираємо службу. Дижурний дійсно вписав уже по всіх ділових книжках по польськи. Тепер починає говорити начальникові про телеґраму і просить відобрати дижур.

Начальник поправив на голові червону шапку: „Пане! говоріть по німецьки — нас усіх обовязують досі накази ц. к. Дирекції залізниць, а тому що не було ніякого доручення про зміну урядової мови, прохаю виготовити передачу служби в німецькій мові, інакше ані я, ані п. Мікула служби не відберемо!" — Супроти такої постави начальника дижурному не залишалось нічого як передати службу по німецьки.

І почалося того дня урядування, якого ще в Австрії не було.

Правда, що досі писалось все по німецьки, лише в устнім урядованні вживалось окремого „макаронізму". Та цього дня вийшла ціла метушня. Німці стали вживати тільки чистої німецької мови. Чехи чеської, а поляки й українці по своєму. В цей день і я виписував всі блянкети по українськи.

Аж десь під вечір прийшла з Дирекції пильна телеграма з наказом під загрозою військового суду уживати в службі лише німецької мови. Якось успокоїлось. Стали всі знову урядувати по старому. Так протягнулось аж до листопада 1918 року.

Прийшов перший листопад. Сірий, осінний день, нічим незамітний. Зі Станиславова виїздив особовий потяг в сторону Чорткова, десь біля 10-ої год. ранку, а приходив на стацію Озеряни о год. 12-тій в полудне. Яке було моє здивування, коли десь біля 10.15 год. дістаю службову телеґраму зі Станиславова такого з місту: „Уряд руху Станиславів. Обіжник для всіх урядів руху аж до Чорткова. Поїзд Ч. . . . . на приблизно 1 год. спізнений. (надав) Уряд руху Станиславів". Що за причина? Особовий поїзд спізнений 1 годину. Але на тім не кінець. За якийсь час знову телеграма, що поїзд спізнений, ще на годину, разом дві години. З цікавости питаю по апараті уряд руху в Станиславові, що сталося. Та не хочуть нічого сказати. Вистукують апаратом, що пізніше сам довідаюся. Аж по двох годинах заповів Станиславів виїзд поїзду. Коли цей поїзд минув Палагичі, дижурний тієї стації п. Г. подає мені телеґрафічно: „Слухай чоловіче! я вже українським урядовцем, Львів і Станиславів зайняли наші. Поїздом їде представник української влади".

В моїй голові дивний шум, в очах від зворушення сльози. Чи це правда? Боже, яка радість розриває груди. Своя влада! Говорю начальникові. Не вірить. Хапає за телеґрафічну ленту і читає раз, другий, третій. Так. На ленті сині чертки говорять самі за себе.

Чекаємо нетерпеливо на поїзд.

Вже виїхав з Монастириськ. Доїзджає до стації. Звільняє бігу. Стає...

Зі службового ваґону вискакує у стрілецькому одностою старшина, а за ним кількох стрільців з крісами. У кожнього на шапці жовто-блакитна стрічка.

Старшина підходить до нас: „В імені Української Національної Ради заявляю Вам, що з нинішним днем вся влада в Галичині переходить в її руки. Тільки тій владі маєте повинуватись". Стрільці підносять оклик: „Хай живе Україна". Ми салютуємо. Акт проголошення української влади на моїй стації довершений.

Старшина питає, чи нема у нас часом якогось

військового відділу та якої ми народности, а довідавшись, що лише я українець, каже мені пильнувати тієї служби, аж до дальших заряджень.

В між-часі стрільці побачили кількох наших дядьків „ляндштурмаків", що очікували поїзду в сторону Львова.

Приступили до „дядьків" і давай зривати з шапок відзнаки „К. І.". Дядьки стали протестувати. Вони чейже вертають з урльопу на італійський фронт. За два дні їм треба бути в Герцу й Удіне. Про кінець Австрії й слухати не хотять, на стрільців дивляться як на пяних. Аж поручник з бідою переконав їх. Тоді зраділи як діти й дякували поручникові за цю відомість про кінець війни... Стрільці забрали від них зброю. Прощаємось з поручником, поїзд відїжджає. Остаємо вже тепер як урядовці української держави.

І так почав я службу для своєї влади. Працював, що лиш мав сили і як умів. Треба було всю роботу розділити між себе, бо урядовець-поляк відказався від співпраці. Я був у доволі щасливому положенні, бо стаційна служба була виключно українська. Гірше ділялось приміром у Бучачі. Там лише один урядовець руху був українець і одна телєграфістка-жидівка.

Зараз в перших днях по перевороті почали їхати з України транспорти з мадярами, чехами й німцями, що верталися з війни. Всі здебільша озброєні поводились агресивно, бо на стації не було ніякої військової обсади. В таких випадках, я негайно відправляв такі поїзди, а телєграфічно подавав до Станиславова про кількість війська і стан узброєння, а вже в Хриплині, чи в Станиславові приймали такий поїзд на бічні рейки, обсаджені нашими стрільцями. Там відбувалось роззброювання. Чималу поміч давали при тому наші залізничники.

Зі Станиславова в сторону Чорткова всі поїзди були обліплені, як роєм мух, полоненими. Вертали бідняги голі, голодні й виснажені до краю. З кожнього поїзду треба було викидати по кілька й кільканацять трупів.

Вже в короткому часі з браку вугілля почали опалювати паровози дровами дуже часто й сирими. Ясно, що опалювання відбилося на руху поїздів. Ніколи не можна було обчислити часу їзди. Були й саботажі машиністів не-українців, в додатку начальник дістав атак (хороба печінки) і я мусів сам безупинно пару днів і ночей відбувати службу. Заступника не було звідки взяти. По інших стаціях також не доставало дижурних руху і телєграфістів.

В лютім 1919. р. після зложення іспиту, призначено мене помічником начальника стації. Мій начальник не знав української мови, тож усі письма реферував я. Залізниця поволі почала українізацію діловодства.

Доповнювали й стан урядовців руху, телєграфістів та інших працівників. Дальша праця пішла вже більше правильним шляхом, аж до першого відвороту наших військ.

Не знаю, як на інших лініях, але у нас, в час першого відвороту було чимало замішання, і то з вини деяких військових, що хоча самі на залізничій роботі не визнавались, своєю поведінкою лише утруднювали працю.

Станиславів забрали польські війська, і то якось так ненадійно, що в Станиславові залишилось богато майна, паровозів, а що більше майже ціла дирекція залізниць. Урядовці дирекції не виїхали зі Станиславова. Державний секретар шляхів інж. Мирон виїхав до Бучача і звідтам особисто заряджував цілим залізничим рухом аж до загального відвороту. Ще перед упадком Станиславова стало приходити богато порожних вагонів. Їх в міру евакуації все збільшувалось і вони позаповнювали вільні тори всіх стацій у тім куті як Чортків. На моїй стації я мав забитих ними три тори так, що остало всього два вільні до хрестування поїздів.

Як филя відвороту зближалася, приходилось нераз придержати якийсь транспорт довше на двірці, а у мене не було місця через ці порожні вагони. Ніяка стація в тилу не хотіла вже також більше приймати, бо також мала досить. Тоді я мусів собі інакше порадити. Ще в році 1917 як російське військо було під Калушем, російська влада почала будову двох нових торів в Озерянах, але вже не скінчила. Були лише кинені шини, але непідсипані і невирівнані, а також недокінчені скрути. Отже не маючи іншого виходу, я приказав „тори" сяктак справити і всі порожні вагони поволеньки випхав на ці шини. Таким чином вдалося мені очистити стацію від непотрібного балясту.

Десь в тім часі (друга половина травня 1919) прислали мені якийсь аптичний чи санітарний склад з приказом задержати його на стації аж до дальшої диспозиції. При тім складі було щось 2—3 старшин, кількох вояків-санітарів і жінок. По кількох княх КОШ (Команда Шляхів), з якою ми дуже гарно співпрацювали, дає мені припоручення, що від поїзду, який прийде з Монастириськ, маю відчіпити паротяг, приставити його до аптичного складу і відправити негайно до Чорткова. Знову поїзд без паровозу має залишитись і чекати. Приказ влади святий і його треба виконати.

Посилаю свого чоловіка до команданта цього аптичного поїзду із повідомленням, щоби був готовий до відїзду. Дістаю відповідь, що готовий. Значить добре. Приїзджає поїзд. Дивлюся, поїзд навантажений усяким військовим добром, і є трохи вояків. Даю приказ провідникові поїзду зібрати своїх людей, відчепити паровіз, обсадити аптичний склад і виїхати до Бучача. В тім вискакує якийсь поручник і до мене з криком, яким правом я забираю „його" паровіз. Кажу йому, що таке є припоручення, та що паровіз не є ані „його" ані, „мій". Та де там. І слухати не хоче. А паровозу не дає, бо йому треба ще сьогодня бути зі своїм поїздом у Чорткові.

Я знову говорю до нього, що як К. О. Ш. приказав його поїзд здержати у мене, то значить, що цей поїзд не є так дуже потрібний у Чорткові і длятого хай мені не здержує парозову. На це він витягає револьвер, повертає до мене, а своїм воякам каже витягнути скоростріл, і як хто хотів би брати паровіз — стріляти. Що я тоді мав робити! сам без зброї, з кількома також безборонними кондукторами? Йду до телефону, лучуся з К-том „КОШ-

ТУ“ і розказую йому про свою біду. Не хоче вірити. Як може таке старшина робити. Просить покликати цього поручника до апарату. Кличу. Добрих 10 хвилин говорить і свариться з К-том. Потім подає мені слухавку. Командант Команди Шляхів каже, що шкода часу на сварку з тим поручником, хай їде зі своїм поїздом до Бучача, а там вже будуть з ним говорити. По аптичний склад пришлють мені зараз інший паровіз.

Відправляю поїзд з „енергійним“ поручником, а за якої пів години висилаю і поїзд з аптичним майном. Щойно в Бучачі цього поручника арештували. Саме такі події утруднювали і так важку працю залізничників. На моїй стації не було „команди двірця“ і тому на випадок подібних „приємностей“ не мав я ні від кого допомоги.

Прийшла черга евакуувати стацію Монастириська; Озеряни-Бариш залишалися як чолова стація під фронтом. Пригототовлююся також до відступу. Увесь інвентар завантажують у ваґони. Наладнав телефонічний звязок з командою фронту, щоби на випадок дальшого відступу мене в час повідомили. А двірець забитий ваґонами з усяким військовим добром. До того ще й лікарня. На те все під рукою лиш один паровіз. А тут прикази, диспозиції. Готовити якісь ваґони з харчами, або з іншими потрібними річами. З Бучача висилають по них паровіз. Вишукую у тій масі ваґонів відповідні до транспорту і давай витягати паровозом, переставляти, бо звичайно приходили ріжні транспорти помішані зі собою і аж тепер треба було їх порядкувати. З бідою повитягав бажані ваґони, зранжував і поставив на окремий шлях. Приходить паровіз, зачіпив і поїхав. За хвилину знову приказ. „Такий, а такий ваґон з амуніцією відставити своєю машиною під Монастириська. Там на нього очікують; виладують, а ваґон забрати назад.“ — Знову шукання ваґону і врешті відставляю його туди, де потрібно. Так іде робота день і ніч. В день хоч видно на дальшу віддаль, лекше орєнтуватися, а в ночі сліпай добре (тому, що фронт близько, стація в темноті, неосвітлена), де які ваґони, як наставлені зворотниці, котрі тори ще вільні, бо за катастрофу не трудно.

Помічник начальника стації Осип Мікула
1918 рік

Врешті приказ: До рана очистити двірець! Всі повні ваґони з майном, а в першу чергу лікарню вислати до Бучача, порожні залишити.

Приходять паровози і все що повне забирають. До ранку, так як був приказ, все, що було вартісне, відставив до Бучача. Остали нікому тепер непотрібні ваґони, також один попсований паровіз і 3—4 ваґони із залізничим інвентарем та паровозом під парою, готовим кожної хвилини до відїзду. Телеграфічні апарати здемонтував і забрав до ваґону, залишив лише телефони — один лучив мене з військовою командою, другий зі стацією Бучач. Осталися старшина і кількох стрільців з команди двірця Монастириська, ну і я.

Очікуємо дальшого розпорядження. По цій гарівці через цілу ніч, міг я щойно тепер відпочати.

На фронті покращало. З Бучача прислали знову ваґон з якимось матеріялом, щоб відставити на фронт. Але до тепер не маю ніякого приказу, що робити зі стаційним персоналом. Надїхав рев. Падох — питаю його, нічого не знає. Прошу телефонічного

На позиції під Городком.
Кмдт 1 п. п. У. С. С. сот. З. Носковський (в середині), кмдт III-го Куріня 1 полку, що заняв залізничий шлях Перемишль—Львів, пор. С. Іваницький (зправа), курінний адютант чет. І. Біляч (зліва).
Березень 1919 р.

получення з держ. секретарем інж. Мироном і питаю, що робити? Дістаю відповідь, що примусу нема, хочуть їхати то добре, або можуть залишитись на місці, лише інвентар мушу спакувати, добре забезпечити, означити вагони відповідними написами, щоби знати, що в них, одним словом нічого вартісного не залишити.

Подаю це зарядженя моїм людям до відома. По довшій дискусії постановляють залишитись та ще й мене до того намовили.

Після полудня зачинається десь зовсім близько стрілянина. Надбігає купка вояків, влазить до вагонів і хочуть їхати, бо, як кажуть, фронт вже під селом. Радять мені відїздити, щоби поїзд не захопив противник. Військовий командант шляхів (Кошт) викликаний мною до телефону заперечує цьому. Виїздити ще не вільно. Чекати приказу, а командантові двірця наказує відставити цих „мародерів" назад на фронт. Так ми ще переночували одну ніч. Другого дня десь пополудні дістаю приказ залишити стацію. Кажу готовити поїзд, голошу до Бучача і команді його виїзд, телефони здіймаю і поїзд відїздить з двірця. Остала лиш стаційна служба, остав і я.

В ночі фронт пересунувся, стримують трохи під Бучачем. Ми опинились по цей бік фронту. На другий день вже по заняттю Бучача польським військом, почув я свист паровоза від сторони Бучача. Зацікавлений вибігаю перед стацію. Бачу, підїздить паровіз з двома вагонами.

Чекаю на нього. Здержується на кілька кроків від мене. З вагону вискакує кількох цивілів з крісами. Один з дубельтівкою біжить до мене. Якийсь старший пан з біло-червоною кокардою на грудях підходить до мене: „Єстем контрольором руху! А пан кто?" „Я урядовець цеї стації" „Чи пшеязд вольни?" Так — відповідаю.

Тоді беруть мене поміж себе, провадять під зіпсований паровіз, що залишився на стації і кажуть стояти, не рухатись, інакше куля в лоб, а самі ідуть провірити скрути. Розуміється, що знайшли все в порядку.

Вертають. Вскакують до вагонів, мені кажуть ще дальше стояти непорушно, поки вони не відїдуть з двірця і тримаючи кріси звернені в мою сторону відїжджають.

Вже більше не виходив я, коли проїздив їх поїзд.

День по тім нова приємність. Приїхали представники поль. зал. влади. Начальника завішують в урядуванні, а на його місце призначують того урядника, котрий не робив служби за укр. влади. Мене також деградують, а до того приказують забратися із стаційного помешкання. З тієї опресії вирятував мене начальник, котрий „на шварц" перетримував мене у своему помешканні. Моє положення починало погіршатися з кожним днем, вже хотів я кудись чкурнути, та прорив під Чортковом положив цьому край.

Відворот поль. армії відбувся так скоро як і прихід. По прориві під Чортковом 8. VI. 1918. фронт щось один день стримався під Бучачем, потім трошки під Монастириськами. Під вечір перейшли українські стежі серед радісних окликів населення села Вербятин, а пізним вечором приїхала перша українська машина зількома військовими і залізничниками. Та зогляду на непевне ще положення і ніч, порадив я їм вертатися назад до Бучача. Залишили лише привезений телефон і наладнали получення. Цілу ніч просидів я при телефоні зі старшинами з фронту, надаючи і відбираючи всякі прикази й зарядження.

Раннім ранком 11. червня 1919 р. заграла українська артилерія, а при сході сонця загреміла пісня „Ой на горі там женці жнуть..." До бою спішив Гуцульський Курінь. Десь біля полудня я вже увихався поміж поїздами, сварився з машиністами, підганяв кондукторів. Весело було й радісно на душі.

Фронт задержався в Нижневі над Дністром. Так стояв аж до другого і останнього відвороту. Другий відворот відбувся вже більше пляново, але з того і так не було великої користи. Майже все вивезене майно залишилось у вагонах на зал. лінії Вигнанка—Іване пусте, а то тому, що не було змоги постаратись заздалегідь про получення Іваня Пустого із Камянцем.

Той відносно короткий час перед другим відворотом пройшов у мене в праці майже виключно серед військово-фронтової атмосфери. Щойно тут пізнав я докладно правдивого старшину-фронтовика, котрий дуже, а дуже ріжнився від бундючного маркіранта з блискучими відзнаками та цілком непотрібним йому багатим арсеналом зброї. Їздив з панцирником на гостинні виступи під Нижнів, бачив, як він потім дістав постріл, бачив і жертви того „фольтрефера", обсервував у Монастириськах „бомбардацію" двірця ворожим літаком, а також „полювання" на нього гарматкою замонтованою на залізничій льорі.

А як прийшов день останнього відвороту, вдруге заладував усе в вагони, а сам також останнім поїздом залишив стацію тим разом вже на завжди.

На другий день евакуували ми Бучач і так пішла одна стація за другою.

При евакуації Джурина трапилася така історія. Відправивши поїзди, чекаємо з останнім, в котрім було заладоване майно всіх стацій від Монастириськ почавши. Передостанній поїзд був трохи перевантажений, а що від стації було під гору, дали ми наш паровіз, щоби трохи „підбичував". Ми остали без паровоза. Нараз дивимося, що з протилежного горба, себто від сторони боєвої лінії збігають поодиноко стрільці. Надбігає старшина і каже негайно відїздити, бо розстрільна наближається.

Почалась метушня. Одні біжать дивитись, чи вертає наш паровіз, жінки починають плакати, а були і такі, що пустились на втікача. В кожному разі справа поважна. На додаток почалась вже і стрілянина. Не знаю, чим би то скінчилось, та на щастя паровіз вернувся. Ще пару хвилин і ми під свист кульок виїхали з Джурина.

Поволі заїхали до Чорткова, а шлях чим дальше, все більше був забитий поїздами.

З Чорткова „перепхались" з тяжкою бідою до Шманьківчик і там власне залишилося все майно та інвентар моєї стації Озеряни-Бариш, бо дальше вже годі було пробратись. З Шманьківчик при-

поручено мені вернутись ще до Вигнанки і помагати при евакуації. З Вигнанки доїхав я ще до Ґермаківки, де вже шлях був так забитий, що творив безперервний шнур поїздів аж до Іваня пустого.

Зійшло нам сонце памятного дня 16. липня 1919 р. востаннє на Галицькій землі.

Стація Ґермаківка уявляла з себе непроглядний склад ваґонів, помостів, цистерн з бензиною і нафтою. Рух, метушня як на базарі. Вивантажують усяке добро на підводи. Та дарма, всього не забереш. На це требаби тисячі підвод — ну і часу!

Наша роля залізничників скінчилася на галицькому фронті. Скінчилася так, як скінчився залізничий шлях в Іваню пустім. Занерухоміли поїзди, бо нікуди було дальше їхати, вигасли палениська паровозів і залізничники залишились мов це військо без амуніції і збруї. Одні залишились, бо дістали страх йти в невідоме, другі подались разом із УГА на той бік греблі.

Усього добра на стації Ґермаківка не можна було і вже не ставало часу вивантажити з ваґонів і забрати, тому почали те, що оставало, палити. Залишилося також у ваґонах богато самоходів з варстату Н. К. Г. А. (ком. пор. Тиморук). Вони були до направи, а тому, що поїздом не можна було дальше їх забрати, всі вони лишилися. Забрано лиш ті, що вже були направлені (небагато) і мабуть знаряддя. Їх провожав здається хор. Максимяк Павло до Ніври, а там і до Камянця.

За якийсь час почало все горіти. Цистерни експльодували зі страшним гуком, викидаючи в гору фонтанни вогню, а розривана амуніція почала пекольний концерт.

Під звуки тих експльозій і детонацій покинув я Ґермаківку і з клунком на плечах подався в сторону річки — Збруч.

Захід сонця застав мене вже на тому боці. Звідтам я ще довго дивився, аж поки сонечко не сховалось за ліском на Галицькому небосклоні.

Після траґічної смерти д-р Т. Кучковського

В „Ділі“ була вже коротка згадка про трагічну смерть віденського лікаря д-ра Теофіля Гіякинта Кучковського. Наложив він на себе руку, бажаючи звільнити себе від страждань звязаних з невилічимою — на його думку — недугою.

З уваги на те, що Покійний брав активну участь у наших визвольних змаганнях як лікар і в Відні працював м. і. серед українського робітництва, хочемо цим разом ушанувати його память ширшою згадкою про його життя і працю.

Т. Г. Кучковський уродився у Відні 1892 р., до нар. школи і до ґімназії ходив у Чернівцях. Був дуже спосібний. Вистарчить згадати, що як 4-літній хлопчина виголосив на українському літературному вечорі в „Старому Театрі“ великий вірш „Ген, у світ, за очі!“, зворушуючи ним численну авдиторію (ок. 500 осіб) просто до сліз.

Війна застала пок. Кучковського студентом медицини у Відні. Його покликали до військової служби. Після короткої військової заправи приділили його до черновецького військового шпиталя, з яким — після окупації Буковини царськими військами — тинявся по ріжних містах б. Австро-Угорщини. Пізніше призначили його до 20. полку стрільців, що стояв у Станиславові, а ще пізніше назад до черновецького шпиталя, де — як санітарний поручник — працював під рукою д-ра Бурачинського. Звідтам перейшов до Коломиї і тут застав його переворот.

Як старшина-лікар УГА працював бл. п. Кучковський у військовій лічниці в Коломиї. Коли Коломию загрожували румунські війська, переїхав він до Камянця Подільського і станув там до праці в лічницях УГА. В Барі перейшов щасливо пятнистий тиф, а подужавши почав негайно працювати у військовій лічниці ч. IV. (нач. лікар д-р Немчинов) і з нею переїхав до Бірзули. Після роззброєння галицьких частин у Жмеринці 23. квітня 1920 р. большевиками Покійний заховався в нач. лікаря земської лічниці жмеринського участка д-ра Царюка. Відтак стає він головним лікарем 25-го запасного військового шпиталя УНР у Жмеринці.

Коли події так зложились, що армія УНР уступила на захід і перейшла польські кордони, виїхав бл. п. Кучковський через Чернівці до Відня.

У Відні докінчив Покійний медичні студії, відбув практику і в березні 1930. р. дістав місце у віденській Роб. Касі Хорих. В літі 1932. р. став теж міським лікарем і лікарем дунайських матрозів. У професійній своїй праці був незвичайно совісний і докладний, готов завжди до самопосвяти. Через те загально його поважали і любили.

В літі 1934. р. зложила його важка недуга. Скитається по шпиталях, шукаючи даремно помочі. Хоч ще на коротко вернувся до праці, то погане здоровля довело його до траґічного кроку.

Слід зазначити, що пок. д-р Кучковський працював у Відні багато в робітничих українських товариствах, улаштовував популярні відчити, вчив деклямації, тощо.

Повернути до своїх і працювати виключно для своїх йому не довелось.

Хай легкою буде Покійному чужа земля.

Н.

Памятна ніч у повстанчому штабі

Спомин.

Написав: *Ігнат Порохівський.* Ілюстрації: *І. Іванця.*

(Докінчення).

Думаю скидати з себе чоботи, коли чую якісь далекі звуки. Вслухуюся.

Пізнаю, зпочатку тихе, а потім могутнє:

Ой, на горі та женці жнуть,
А попід горою, яром долиною,
Козаки ідуть...

Невже це співає сотня, що вертається з Кривина?

Одягаюся. Треба довідатися, як там наші справилися.

Але вслухуюся й пізнаю, що це співають не наші. Наші не мали звичаю так кричати на все горло та ще серед ночі. Це їм наказ отамана Сумчука забороняв.

— „До біса! — думаю. Знову дідько приніс якийсь новий повстанчий відділ!“

Посилаю вартового старшину довідатися, в чому річ. Той, вернувшися, докладає, що прибув якийсь маленький повстанчий відділ, чоловіка з 30—40 на зєднання з республиканським військом. Відділ, мовляв, уже стоїть перед штабом.

Виходжу. Отаман відділу командує: „Струнко“! Я вітаюся. Відділ здоровить мене досить дружно. Запрошую отамана до штабу. Він тримає себе занадто дисципліновано, що зразу кидається у вічі своєю штучністю й театральністю.

Наш штаб підтягається: і нам треба показати, що ми справжнє військо! Всі салютують старшим, начальникам, титулують частіше, ніж треба. Я в душі кляну й цього отамана, й його відділ, бо добре знаю, що може за яких 5—6 верств від Острога цей відділ просидів десь цілий день тільки для того, щоб прибути до нас вночі. Такий уже був тоді між повстанцями „фасон“, що вдень нічого не робили, а тільки вночі, щоб показати, що вони день і ніч „працюють для батьківщини“.

Отаман докладає мені про кількість людей, про переведену бойову працю та інше. Величає мене „батьком отаманом“.

Я кажу, що у нас у війську є лише один отаман, Сумчук, а я тільки є його начальник штабу.

Тут він переходить на запитання, яке його мабуть найбільше цікавило: якщо він увійде в наше військо, то яку матиме посаду?

Розпитую про його військову освіту, але він прямої відповіді не дає, а говорить, що має „боєвий досвід“.

Відповідаю, що він може розраховувати на посаду, яка відповідає його військовій освіті та стажеві.

Це, видко, йому не дуже по душі. Починає розпитувати мене про склад та розташування нашого війська. Я виймаю нарочито для таких випадків приготовану схему нашого розташування, яка в найфантастичніших конфігураціях наглядно показує розташування нашого війська, систему його оборони й т. п. Мапа робить на „отамана“ сильне враження. Мабуть він і не думав попасти в так добре зорганізоване та сильне кількістю військо.

Мапа звичайно фальшива й умисне зроблена для того, щоб вводити в блуд цікавих щодо кількости розташування військ та системи нашої оборони.

Я знаю, що в той час, поки ми тут так собі розмовляємо, наші, спеціяльно до того призначені люди вештаються серед новоприбулих повстанців і, нібито шукаючи земляків, випитують правду про силу відділу, про отамана та про все інше.

Дуже скоро вартовий старшина подає мені „дуже важне донесення“, в якому я читаю звідомлення про отамана, що сидів тут біля столу, та його відділ: „Недавно сформувався... Нічого не зробив... Не має внутрішньої спайки... Маловартний...“.

Приходить старшина, що завідує розташуванням частин у місті, й докладає, що для прибулого відділу має лише одно помешкання: школу.

Перспектива спати в школі не подобається „отаманові“, й він з тим не ховається. Але що зробиш!

Я не дуже гостинно запрошую його особисто переспати в штабі.

Стукаючи острогами та „козиряючи“, він запевняє мене, що звик бути завжди зі своїми людьми, й іде з своїм відділом до школи.

Початок другої.

*

Мені докладають, що прибули кінні, що їздили палити хату селянина.

Це мене вражає. Отаман Сумчук казав мені, що він відмінить цей свій наказ. При мені він щось довго говорив з бунчужним.

Входить підстаршина, старший кіннотчик, що їздив з відділом палити майно осудженого селянина. Він докладає мені з почуттям гордощів про те, як, прибувши на село та довідавшися де хата того селянина, підпалив і хату, і клуню, і всі будови.

Я дякую йому за точне виконання наказу отамана й відпускаю його. Сідаю пригноблений. Настрій у мене злий, нервовий.

*

В коритарі готелю підноситься знов шум та галас. Чую багато голосів чоловічих і жіночих. Усі плачуть, кричать.

Виходжу на коритар.

Жид, батько заарештованого на стації Кривин крамаря, стоїть, опираючись об стіну, й ридає. Коло нього ще кілька чоловічих та жіночих постатей. Усі плачуть і причитують.

Розстріляли сина! Убили! — каже мені з риданням старий жид і потім щось говорить довго, довго на старожидівській мові. Я не знаю, що він саме говорить, але відчуваю, що то прокляття на убивників.

Я непричасний до пролитої крови його сина, але мені здається, що ці прокльони падають і на мою голову.

Післанець-жид із Кривина приніс цю вістку. Виявляється, що „отаман“ Ф. якимсь чином довідався, що на Кривин ми вислали сотню нашого відділу з метою очистити від нього стацію. Це його роздратувало. Він приготовився до оборони стації, а щоб помститися на нас, розстріляв неповинного ні в чому крамаря. Не доходячи до Кривина, наша сотня здибала цього післанця й від нього довідалася про стан річей.

— Там мабуть зараз точиться бійка між вашими та сотником Ф., — каже післанець Кривина. — Він не залишить стації без бою.

Це мене непокоїть.

Батько, що так трагічно стратив сина, просить мене післати людей, щоб привезти йому тіло сина.

Обіцюю йому це й пишу наказ начальникові сотні, що пішла на Кривин, щоб він допоміг там місцевим жидам роздобути тіло розстріляного... В той же час наказую йому, щоб він у бій не вступав, а обмежився одним доглядом стації та через ріжних розвідчиків вияснив сили сотника Ф., його позиції, настрій його людей та таке інше.

Цей наказ посилаю через старшину Масенюка.

Масенюк, два жидки з Кривина та два збройні козаки сідають у сані й віджджають.

Початок четвертої.

*

Раптом з вулиці чути шум, гомін, брязкання зброї, викрики: „Здрада“!

Із штабової сотні, що містилася, як я вже згадав, у партері готелю, прибігає посильний і докладає, що відділ, що його примістили в школі, збунтувався.

Наказую штабовій сотні стати під зброю, і сам іду на вулицю.

Перед дверима готелю стоїть отаман новоприбулої частини, тримає в руках наган і кричить як несамовитий, про якусь зраду.

— Заспокійтеся! — говорю йому лагідно. — Що там сталося?

Підбадьорений моїм лагідним голосом, він починає кричати ще сильніше, й досить погрозливо розмахує наганом.

— Ви! Штаб! Хотіли знищити нас? Ми вам покажемо!

Я вихоплюю з ковбури свій наган, наставляю йому рішуче просто в лице й не кажу, а вже шиплю:

— Коли ти... — тут додаю непечатну московську лайку, — зараз не закриєш твоєї пащеки, то я тебе вбю як собаку!

„Отаманчик“ притихає, розгублено дивиться на мене.

Біля мене стоїть ряд козаків, що нашвидку вискочили з помешкання. Вони підводять рушниці. Чути ззаду команду до відкриття стрільби з „Максима“. То наші кулеметчики вже виставили кулемет на бойову позицію й готуються до відсічі. Вони дуже любили стріляти з кулемета й були раді нагоді.

Стояло при штабі 5-6 саней та десятка кінних ординансів.

— Та як же це, пане полковнику, — вже лагідно каже отаманчик. — Я ж... Ми ж... У нас вибух.. Людей побито!.. Поранено!..

— Отже, замісць того, щоб кричати про зраду та робити таку бучу серед ночі, вам треба було спокійно докласти про те, що трапилося... — кажу йому й наказую сховати свій наган.

Він ховає револьвер і розповідає, що в школі, куди помістили його „кіш“, в печі трапився вибух.

— Ходім, подивимося, як то сталося! — кажу й ми всі прямуємо до школи.

Дві ворожі сили ідуть поруч, чуйні, готові щохвилини до бійки.

Там я констатую, що вибух був мізерний, або що його мабуть і зовсім не було. Піч дійсно розвалена, але більше прикладами рушниць. Бачу, що піч палено соломою. Думаю, що там могли бути набої, але тих же самих вояків з „коша“. Ні побитих, ні ранених „отаманчик“ показати мені не може.

Тоді я читаю йому добру нотацію, наказую штабовій сотні виставити біля помешкання варту й нікого з вояків „коша“ до ранку на вулицю не випускати.

— У день отаман війська сам розбере всю цю справу! — кажу. — І тоді побачите, як він поведеться з вами за те, що ви робите по ночах бешкет та займаєтеся провокацією!

— Ми в тому неповинні! — чую окремі голоси. — Отаман наказав іти до штабу, хай він і відповідає!

Це дає мені думку одним ударом позбутися цього отаманчика. Бачу, що він має не дуже багато щирих прихильників.

— Хто так думає, хай стає на право! — кажу. — А хто лишиться з отаманом, буде відповідати, так як і він, перед польовим судом за бешкет, погрози

зброєю та образи на адресу командування військом!

Ця моя заява приголомшує козаків „коша", й вони майже всі переходять на місце, де я їм показав. Коло отаманчика лишається не більше пятишости.

— Ті, що вийшли направо, будуть тут ночувати, а ви, отамане, й ті, що при вас, мають перейти в інше помешкання. Я вас арештую!

Отаманчик починає говорити, що він вже не так винуватий. Але я твердо заявляю йому, що він, бажаючи спровокувати військо на бійку, сам улаштував вибух в печі, що він підніс зброю проти командування, що кликав до бійки своїх козаків, що видумав, немов є поранені й забиті....

Він починає просити мене відпустити його...

Це мене тішить. Після деякого удаваного вагання я наказую йому покласти зброю, взяти лише одні сані й їхати в тому напрямі з Острога, який я йому укажу.

Він сперечається, але вкінці погоджується, віддає зброю, сідає зі своїми прихильниками в сані й під конвоєм наших кінних виїжджає за наші застави.

Біля шости годин ранку. Вертаюся до штабу.

Коло готелю бачу натовп, що стоїть навколо саней. На санях труп, покритий брезентом. Думаю, що це труп розстріляного крамаря. Хочу пройти мимо, але Масенюк підходить до мене й докладає, що на санях лежить труп бунчужного Дишля.

Вражений, зпочатку навіть не розумію добре, що він каже. Стою хвилину, збираючися з думками. Коли труп бунчужного, то значить наша сотня на Кривині беться? Питаю, як розпочалася та розвивається бійка?

Хор. Масенюк каже, що ніякої бійки не було й подає донесення від начальника сотні.

Іду до себе в кабінет і читаю.

Сотник доносить, що коли сотня прибула до містечка Кривин, то вирішено зробити перше розвідку на стації. Розвідку побажав зробити бунчужний Дишель з двома козаками. На стацію Дишель дістався щасливо. Вислідивши все, можна було вертатися до частини, але Дишлеві цього було мало. Він несподівано вскочив у ту кімнату, де були на його думку головні сили сотника Ф., і з криком: „Руки догори, бандити!" кинув гранату. Декого граната вбила, але козаки Ф. кинулися на Дишля, роззброїли його й відвели до сотника Ф. Той велів їм поставити його під стінку й без суду розстріляти. А козаки, що були з Дишлем, утікли до частини. Отримавши повідомлення про таку трагічну долю бунчужного, начальник сотні післав двох козаків до сотника Ф., щоб той видав тіло бунчужного Дишля та розстріляного жида-крамаря. Ф. дав дозвіл забрати тіла.

*

Сема година. Приходить отаман Сумчук.

Я докладаю йому про все, що трапилося протягом ночі.

Те, що майно селянина спалене, а самого бунчужного розстріляно — вражає його сильно.

— Щодо майна, — каже він, — то моя помилка! Я вже навіть почав був говорити бунчужному, що наказ відміняю, але мені хтось перешкодив!.. Треба буде дати селянинові відшкодування!.. Я про це подумаю!.. Але смерть бунчужного, то тут, думаю, вже не помилка! Тут щось більше. Подумайте: за яких дві години після того, як він сам судив на смерть, його розстріляли!

Сумчук ніяк не міг заспокоїтися.

Але раптом стрепенувся й швидко повернувся до мене.

— Але ви ще не спали, пане полковнику. Ідіть відпочиньте.

Я показав йому годинник.

— Маємо сьому, пане отамане, а о восьмій остаточна нарада про розподіл зброї в частинах. Коли спати? Пємо каву, пане отамане, й переходимо до чергових справ.

На переломі

Щоденник підхорунжого з 1918 року.

Написав: *Теодор Марітчак.*

(Продовження).

Магістрацьке подвіря було надто велике на таку маніфестацію польського населення, могло там поміститися таких бодай з десять. Бо треба знати, що під цю пору місто Холм має приблизно 17 тисяч населення, в тому кругло 12 тисяч жидів і несповна 4 тисячі католиків, здебільша бувші уніяти, яких поляки в комплеті вважають своїми людьми. Чи так воно справді — годі провірити. Тутешні люди поголовно не люблять окупантів і перед кожним австрійським уніформом замикають свої думки на десять замків.

Але на загал, коли брати під увагу не тільки місто Холм, а всю Холмщину, обставини для польських плянів з дня на день щораз гірші, бо з кожним днем вертається щораз більше автохтонів, виселених свого часу при відступі царських військ у глибину Росії.

15. жовтня.

(З письма до дому).

Зачинаю бути неспокійний — чомусь від довшого часу не дістаю від Вас ніякої вістки. У нас події переганяються й заходять основні зміни. З нинішнім днем скасували окупацію і влада переходить у цивільні руки. Якраз тепер на магістраті перемальовують австрійського орла на польського. Ми тут уже цілком зайві, але коли відійдемо, ще не знати. Мабуть посидимо ще три або чотири тижні. Очевидно я цим зовсім не турбуюся, що мій військовий „стан" кінчиться. Мабуть скоріш надягнемо „цивіля", ніж цього сподіємося.

17. жовтня.

Нетерпляче дожидаємо вістей, як довго нам тут іще сидіти. Наближається велика хуртовина й кожний хоче під свій дах. Йдуть ріжні чутки, кожної хвилини інші, суперечні. Але переважає думка, що нам, австрійським окупантам, доведеться побути тут ще деякий час, з огляду на цілковите безсилля нової польської влади і повний брак польського державного апарату. В Холмі не найдете й на лік державної польської установи, хіба що зарахувати старого мирового суддю.

Зате більші контингенти австрійських військ, як наприклад погранична сторожа знад Буга, обози й кадри вже зачинають відходити.

На провінції, особливож у Люблинщині, множаться випадки збройних нападів на окремі дрібні станиці окупантів, найчастіше на окремих старшин. Тому окупаційні власти наказали строге поготівля й роблять приготування навіть на найгіршу можливість.

19. жовтня.

Осінні, теплі дні. Сонце заливає весь світ повінню ясного промінистого золота, неначеб ув останнє, останнім своїм теплом бажало наситити землю на її довгий зимовий сон. Золота, тиха осінь. Навіть ті пожовклі листки шелестять якось із тиха, радіючи останніми хвилинами короткого життя. Але заразом якась невідома, незнищима й могутня сила лягла по всім усюдам — незрушима могутня віра в обнову життя, віра в нову неминучу весну. І з цією вірою в неминучу обнову життя, у нове сонячне завтра, йде земля спокійно й тихо на зустріч проминаючим холодним дням. Вона вже мріє про нове...

І мрієш, мрієш навіть ти, невольнику озвірілої воєнщини, перенятий до глибини душі контрастом брутальної війни й цього іншого світа, з якого насильно й жорстоко вирвали тебе дитиною. Мимохіть мрієш про цей інший свій світ, що ти собі його колись викохав, тікаєш од дійсности, що його потоптала. І на одну хвилину, на один момент опадає із тебе поволока, ні! — важкий тягар уніформованого невольництва. І на той один момент, десь там у закутку затишньої холмської Гірки під тихий шелест золотистих листків — почуваєш себе трохи інакше, трохи відрадніше. І щось розпирає тобі груди, щось сильне й непереможне, а гарне й величне!

Вже знаю, що це таке. Непоборне бажання вільного свобідного життя, придавлене воєнщиною, втолочене у тісний мундір, підкопане чотиролітнім животінням і нидінням із дня на день. Це бажання розпирає, перемагає. Так хочеться жити, не для війни і не для невідомого, а своїм вільним гарним життям. Жити, жити, жити!

22. жовтня.

Щойно сьогодні надійшла вістка про створення у Львові Української Національної Ради.

День 19. жовтня 1918 року! День проголошення незалежности й обєднання українських земель бувшої австро-угорської монархії! День створення нашої української конституанти!

31. жовтня.

Від кількох днів Австро-Угорщина перестала істнувати, хоч може й не законним порядком, не формально, але фактично. Мілітаризм, армія, що сяк-так зліплювали цю збиранину ріжних народів з їх розбіжними інтересами, втратили свою елястичність і вся будівля таки на наших очах розсипується.

Якось справді безпорадно стоїть одиниця перед навалою щораз нових подій. На її очах конають старі, ще вчора такі могутні держави й приходять на світ держави нові, серед радісних чи розпучливих окликів — того й сам не розбереш.

Живемо судорожно, вривано, останками наших нервів пошарпаних довгою воєнщиною й навалою нової стихії. Дожидаємо всього й нічого, завжди надіємося чогось і завжди безпорадно глядимо кудись. А час не стоїть. Що принесе нам завтра?

1. листопад.

Часописи сьогодні не прийшли. Вечором пішла чутка, що залізничий міст на Вислі, під Івангородом, висаджений у воздух та що українські війська заняли Володимир Волинський, переходять Буг та йдуть на Холмщину. Якщо це все правда, то ми відтяті від світа. Пішла теж поголоска про вбивство бувшого мадярського премієра графа Тіши. Найбільше зацікавила мене вістка про українські війська, я зрадів, випитував, але нічого певного не довідався.

Національні держави, що повстають на руїнах Австро-Угорщини, зачинають творити свої національні армії. І ось, через це повстало інтересне явище: на території монархії фактично перестала вже істнувати „Ц. і К. Армія", але тут — поза її межами! — на окупованих провінціях колишньої Росії вона ще дальше істнує. І так власне ми, австрійське окупаційне військо, являємося останніми представниками, останніми з Могікан цієї неістнуючої вже армії неістнуючої держави. Ми пережили „нашу" державу.

Навіть вищі старшини з Окружної Команди не знають, що їм тепер починати, потратили голову до чиста. Стрілецтво хвилюється. Усім ясно, що треба звідсіля забиратися, але як і куди? Військо без вищого наказу рушитися з місця не сміє, а наказів нема ніяких. Завтра навіть ми, канцелярники, маємо дістати з маґазинів муніцію і кріси.

2. листопад.

В Будапешті й у Відні революція, там влада переходить у руки жовнірсько-робітничих рад, щось на зразок совітів. Австрійська воєнна фльота опинилася в руках південно-словянського народу. Ось, усі наші вісти.

А тут у нас, серед війська, безголовя. Проєктується створення військових комітетів по національностям, яких завданням булоб подбати про впорядкований виїзд. Протягом пополудня мають створитися австрійсько-німецький та чесько-словацький комітет. Про мадярів нічого й не чути, хоч їх у Холмі й на Холмщині найбільше, особливо старшин. З інших народів тут тільки одиниці.

Владу в місті перебирають поляки під проводом бувшого леґіонового старшини. Ніхто тим не цікавиться, кожний думає про виїзд. Австрійські кокарди, цісарський ініціял, зачинають щезати з вояцьких шапок. На їх місці появляються національні відзнаки, ленточки, а в кого нема потрібної йому відзнаки — порожнє місце. Начальник суду заєдно в Окружній Команді на Гірці, телефонує до Замостя, якому тепер підлягаємо, що йому робити зі судом. Але із Замостя ніяких вказівок нема й мабуть не буде.

Повідомляють, що саме в цю хвилину, перша пополудні, кількох озброєних леґіонерів заняло Окружну Команду на Гірці.

Того-ж дня, пополудні.

В місті рух, біганина, від вояцтва кишить. Всі на алярм приготовляються до виїзду. Вояки набирають з маґазинів, що тільки вдасться і що хто хоче, при тім самі вдержують лад. Місцевої юрби не допускають.

Утворився чехословацький військовий відділ під проводом своїх старшин. Саме в цій хвилині, коли пишу ці рядки, на майдані напроти суду відділ складає присягу чехословацькій державі. Великий триколіровий прапор має перед рівними лавами чехословацьких вояків, що навколішки з одкритими головами підвели в гору праві руки. Присягають. Видко й старшин, навіть вищих.

Товпи населення, жидів і жидівок від малого до великого, з увагою придивляються всьому, що діється серед нас, учорашніх панів. Без тіні якоїсь злорадної втіхи й без жалю. Просто з цікавости, як на якесь видовище.

Го-го! Неодно вони вже бачили, неодно перебули! Привикли зберігати рівновагу і в таких переломових хвилинах. Чи їм не все одно?

Того-ж дня під вечір.

Вже й наш начальник суду, сотник Дук, спокійна й зрівноважена людина, стратив свої залізні нерви. Увесь наче в гарячці, розстроєний, поденервований. Події приневолюють його до скорого самостійного рішання в незвичайних обставинах, непредвиджених ніяким розпорядком, ні законом. Що робити зі судом, яким ніхто не цікавиться? Що з актами, арештантами (політичних вже випустили), що з депозитами, зі судовим маґазином? Кому це все передати? І що з нами? Сказати — йдіть собі до хріну, махнути рукою й кинути все — на це не позволяє йому почуття відповідальности. Він же старшина та ще й суддя.

Телефонував до Замостя по вказівки та не дістав відповіді. І не дістане. Аджеж там сидить такий самий старшина, як він ось тут, звязаний приписами, законом, присягою, традиціями і власною совістю, старшина, що ніяк не може дати йому директиви на самоволю, таксамо, як він тут такої директиви нам дати не може. Розумію його внутрішню боротьбу. Цеж не дрібниця, а відвічний глибокий конфлікт, конфлікт закону з життям, голови зі серцем. Він його й не вирішить.

До тогож він німець з Райхенберґу, з північної Чехії, що він тепер мусить переживати! В нашому суді ще тільки він один носить австрійську кокарду, бо ми, канцелярники, „збунтувалися" вже в полудне й поскидали з шапок цісарські ініціяли. На їх місці — національні відзнаки, в нас трьох — три ріжні! В начальника канцелярії — жидівська, в протоколянта зі Закопаного — польська, а в мене — українська. Якось допитливо дивився на нас начальник суду, але не сказав нічого. Покищо ми всі під одним дахом і промишляємо над одним — як нам якнайскоріш звідсіля виїхати.

Сьогодні вечором має відбутися нарада представників війська і нової польської влади. Іде туди й начальник суду. Все зводиться до одного: скорий і наладнаний відхід здемобілізованого австрійського війська.

Але ми, писарчуки ріжних степенів і національностий, знаємо добре, що мусимо промишляти самі, своїми власними головами. Ми постановили так довго, як це буде потрібно, триматися разом. — Біля нас зачинають гуртуватися інші, є нас уже з десяток. (Далі буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

† ПОРУЧНИК У. С. С. ОЛЕКСА УКРАЇНЕЦЬ.

Хор. У. С. С. Олекса Українець з Іваня Золотого, п. Заліщики, помер 28. II. 1930 р.

помер в заліщицькій лічниці 28 лютого 1930 р. Це одна з жертв післявоєнного лихоліття.

Пор. О. Українець роджений в Торськім, в Заліщиччині, вступив 1914 р. як 18-літній юнак до легіону У. С. С. Визначився зараз в перших боях на Бескиді, в яких був тяжко ранений. Як інвалід зі скороченою ногою служив деякий час в стрілецькій кінноті. Знову був тяжко ранений під Конюхами. Брав потім участь у цілій визвольній кампанії УГА. Після війни пор. О. Українець продовжував студії на медицині. Але надшарпані війною сили не дозволили покінчити їх. Захворів важко і помер в лютому 1930 р. в Заліщиках. **Гнатевич.**

† МИХАЙЛО ЦИМБОРСЬКИЙ,

управитель гр. кат. народної школи в Млинарівцях, стропківського округа, на Східній Словаччині, член „Учительської Громади“ та бувший четар Української Галицької Армії, помер по довгій і тяжкій недузі дня 22. липня ц. р. в 45 році життя.

Покійник народився 12. жовтня 1890 р. в селі Шляхтинцях, тернопільського округа, в Галичині. Як активний австрійський підстаршина, бере участь у світовій війні, а 1. листопада 1918 р. вступає в ряди Української Галицької Армії та вже по короткім часі, за надзвичайну хоробрість і відвагу супроти ворога, іменують Його четарем цеї армії. З УГА переходить за Збруч на Велику Україну та переживає там цілу її трагедію, а в 1920 р. пробивається через польський фронт з військовою групою ген. Кравса до Чехословаччини. Користаючи з вільного часу в таборі інтернованих в Ліберці, він приготовляється пильно до учительської матури, яку в 1924 р. складає в Йозефові на Чехах та ще в тім самім році одержує місце учителя в гр. кат. народній школі в Млинарівцях. По одержанні чсл. горожанства і зложенні іспиту учительської спосібности в 1928 р., працює тут невтомно до останньої хвилини свого життя. З Покійником зійшов передчасно в могилу не лише один з найкращих колишніх боєвиків Української Армії, але й один із найліпших громадян.

Сумні похоронні обряди відбулися 26. липня ц. р. в Млинарівцях, де з Небіжчиком іменем церкви й народу попращався в останнє о. декан Н. Килій, від бувших старшин і стрільців армії о. О. Глібовицький, а від „Учительської Громади“ Орест Онуляк. Покійник осиротив дружину й двоє неповнолітних дітей. В. Й. П. (Уч. Голос Ужгород).

ХОР. СТЕПАН СМІХ.

Степан Сміх, УСС, хор. УГА, родом з Гнильча, пов. Підгайці, як ученик VIII кл. гімназії в Коломиї, вступив в р. 1915. до УСС. Незабаром потім у битві під Семиківцями, тяжко ранений в околиці лівого бедра, пролежав чотири дні між трупами і щойно як забирали його як неживого до спільної могили, спостерегли санітарі, що ще живе. При помочі застриків зі соли привернено його до життя і вислано на лічення до шпиталю в Мукачеві.

Хор. У. С. С. Степан Сміх.

По виліченні рани показалося, що зранена нога зробилася трохи коротша, а тому приділено його як вістуна, опісля як десятника, до полевої почти в Пісочній. В тім часі здав матуральний іспит, та записався на правничий виділ львівського університету.

В зимі 1919 р. покликала Його команда до Станиславова до Вишколу УСС, де іменували Його хорунжим, а що в міжчасі менше налягав вже на ногу, почувався до обовязку і отверто заявив охоту піти з четою на фронт під Львів. У битві під Городком ранили його скорострілом в обі ноги.

Стрільці з Його відділу, що любили свого хорунжого, несли його на якійсь драбині 7 км. до найближчого санітарного пункту, а звідси при великім упливі крови та перевязанню ран перевезено Його до Самбора, а потім до шпиталю в Станиславові. Тому, що негайно після перевезення не прочищено Йому ран, кинулась ґанґрина і одну ногу нижче коліна треба було ампутувати. Це спричинило ослаблення, запалення легких та смерть молодого хорунжого.

У величавім похороні взяв участь Станиславівський Владика з цілою капітулою, державні секретарі та представники війська з почетною сотнею.

Командант Коша УСС от. Рожанківський в пращальнім слові згадав надзвичайні прикмети Покійного хорунжого, кажучи виразно, що „якби всі українці були такі ідейні, як хор. Сміх, то Україна певно встоялася би“.

Був це справді дуже ідейний вояк, загально люблений, дуже здібний і меткий. В. Й. П.

БОГДАН ЯРОСЛАВ ЛЕВИЦЬКИЙ,
син Юліяна Левицького, директора української гімназії в Тернополі і Леонтії з Еліясевичів помер

Богдан Ярослав Левицький доброволець У. Г. А., абітурєнт української ґімназії в Тернополі (1901–1919) † в Летичеві на тиф 3. X. 1919.

в Летичеві за Збручем дня 3. жовтня 1919 р. в 19. році життя. Покійний, в котрім нещасні родичі втратили одиноку дитину, ученик VIII. кляси ґімназ., упав як однорічний доброволець укр. армії жертвою пятнистого тифу. До численних могил, в яких лягли борці за щастє і волю нашої безталанної землі, прибула ще одна, що вкрила тлінні останки молоденького, ідейного хлопчини, що в почуттю громадянського обовязку станув в рядах борців за волю. Відзначаючий ученик ґімназій львівської і тернопільської подавав як найкращі надії на будуче і міг колись заняти визначне місце серед робітників української суспільности. Нехай ця свідомість буде для нещасних родичів каплею потіхи в їх тяжкім горю. В. Й. П.

ПОДЯКА

Почувалося до милого обовязку скласти Вп. п. ред. Лепкому, ред. Р. Купчинському, д-р І. Іванцеві, ред. Д. Палієву й ред. Софронову-Левицькому за ласкаву поміч і цінні вказівки, які Вони з цілою готовістю дали мені при писанні мого репортажу п. н. „Ґенерал Тарнавський“.

Зокрема гаряче дякую В. П. п. д-р Іванові Кохові, який незвичайно совісно переглянув машинописи репортажу та завдав Собі чимало труду при справенні деяких недокладностей.

Володимир Ласовський.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VIII. річник / Число 1. / Січень 1936.

ЗМІСТ:

Редаґує: *В. Софроніє-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка